

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет педагогічної освіти
Кафедра дошкільної і спеціальної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Ковшар О.В.
«___» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
«___» _____ 2024 р.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР.
ПРЕЗЕНТАЦІЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗДОм-23
ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»
Курянової Марини Михайлівни

Керівник кандидат філологічних наук,
доцент Іншакова І.Є.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	6
1.1. Сутність та зміст поняття «інтелект» у психолого-педагогічній літературі	6
1.2 Особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку	12
1.3. Дидактичні ігри як засіб інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку	19
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДИКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР	30
2.1. Аналіз державних програм та передовий педагогічний досвід щодо застосування методики інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор	30
2.2. Опис методики інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор	40
2.3. Методичні рекомендації щодо застосування методики інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор	48
2.4. Презентація збірки дидактичних ігор	55
Висновки до розділу 2	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні умови швидких соціальних та технологічних змін вимагають від дітей високого рівня інтелектуальної активності, вміння швидко адаптуватися до нових знань та здатності розв'язувати нестандартні завдання. У зв'язку з цим, інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку потребує особливої уваги з боку педагогів та батьків.

Актуальність проблеми інтелектуального розвитку дошкільників обумовлена важливістю цього етапу для формування основних пізнавальних здібностей та становлення особистості дитини. Саме в дошкільному віці відбувається інтенсивний розвиток мозку, що створює сприятливі умови для засвоєння знань, формування мислення, мовлення, уваги та пам'яті. Цей період є вирішальним для розвитку інтелектуальної сфери, адже на його основі будуються майбутні успіхи дитини у навчанні та соціальній адаптації.

Інтелектуальний розвиток у *Базовому компоненті дошкільної освіти* є одним із пріоритетних напрямків, що спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини та формування основ її готовності до подальшого навчання в школі. Базовий компонент визначає інтелектуальний розвиток як процес формування пізнавальних здібностей, здатності до мислення, уваги та пам'яті, що є необхідними для засвоєння нового досвіду та знань [1, с. 35].

Проблема розумового розвитку дошкільників завжди була в центрі уваги багатьох педагогів і психологів. Так, В. Шмаргун у своїх дослідженнях розглядає особливості системи розумового виховання дошкільників; Л. Проколієнко та О. Проскура обґрунтували питання формування пізнавальних здібностей; Т. Котирло та С. Ладивір аналізують питання диференціації та індивідуалізації в освітньому процесі ЗДО. Окремі аспекти розумового розвитку дитини-дошкільника, такі як мовленнєвий та сенсорний розвиток, досліджують А. Богущ, К. Стрюк, К. Крутій, Н. Лисенко, К. Щербакова та ін. М. Холодна визначає основні концепції природи

інтелекту, використовуючи різні підходи. Також питання інтелектуального розвитку дошкільників обґрунтовано в працях І. Підпильняк, Л. Савченко, З. Хало та ін.

Старший дошкільний вік вважається сенситивним періодом для розвитку розумових здібностей дитини. Саме в цей час закладається базовий фундамент її здібностей. Успішне виконання завдань у цьому віці пов'язане з такими навичками, як аналіз та синтез, здатність переходити від одного способу до іншого, абстрагування, конкретизація, класифікація, порівняння, систематизація та узагальнення. Тому одним із ключових завдань виховання є розвиток таких інтелектуальних умінь.

Саме дидактична гра допомагає утримувати увагу дитини на навчальних завданнях, що, в свою чергу, сприяє формуванню у неї бажання вчитися. Діти старшого дошкільного віку, які навчаються за допомогою дидактичних ігор, краще підготовлені до школи, оскільки вони легко сприймають навчальні завдання та виконують їх із задоволенням. При застосуванні дидактичної гри акцент у навчанні робився переважно на засвоєння нової інформації через гру, що є ефективним для розвитку інтелектуальних здібностей дошкільників. Сучасні наукові пошуки дедалі більше зосереджуються на створенні цілісних серій ігор, спрямованих на розвиток інтелекту дошкільників. Цією проблематикою займаються такі дослідники, як А. Бурова, О. Жорник, Н. Клочко, В. Кошель, Н. Кудикіна, Ю. Малікова, А. Мельничук, В. Саюк, Д. Щербина, Н. Яременко та ін.

Проте питання інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку засобами дидактичної гри є недостатньо вивченими та обґрунтованими, що й зумовило вибір теми дослідження «Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку засобами дидактичних ігор. Презентація дидактичних ігор».

Мета дослідження – охарактеризувати особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку та презентувати збірку дидактичних ігор.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати наукові підходи до сутності та змісту поняття «інтелект» у психолого-педагогічній літературі.
2. Схарактеризувати особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку.
3. Проаналізувати можливості дидактичної гри в інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку.
4. Описати методикку інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку засобами дидактичних ігор та презентувати дидактичні ігри.

Об'єкт дослідження – процес інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку засобами дидактичних ігор.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури, нормативної документації; *емпіричні* – спостереження за освітнім процесом, вивчення передового педагогічного досвіду, бесіди, опитування.

Практична значущість роботи полягає в тому, що матеріали, представлені в роботі, можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти в їхній практичній діяльності.

Апробація. Основні положення кваліфікаційної роботи висвітлено на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Current trends in scientific research development» (14-16.11.2024, Бостон, США). Тема: «Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку засобами дидактичних ігор».

Структура роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальна кількість сторінок – 84 сторінки, використаних джерел – 42 джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність та зміст поняття «інтелект» у психолого-педагогічній літературі

Вивчення інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку є важливим аспектом психолого-педагогічної науки, оскільки саме в цей період закладаються основи для подальшого успішного навчання та соціалізації. У психолого-педагогічній літературі поняття «інтелектуальний розвиток» трактується по-різному, відображаючи багатогранність і складність цього процесу. Розглядаючи сутність інтелектуального розвитку, дослідники акцентують увагу на формуванні у дошкільників пізнавальних процесів, зокрема уваги, пам'яті, мислення, уяви, а також на здатності дитини до аналізу, узагальнення та абстрагування. Різноманітні підходи до визначення цього поняття свідчать про його значущість у вихованні та навчанні дітей, що зумовлює актуальність дослідження цього питання.

Поняття «інтелект» походить від латинського слова *intellectus*, що означає процес розуміння та пізнання. У педагогіці це поняття має широкий зміст і часто використовується для опису індивідуальних особливостей дитини, її здатності здійснювати розумові операції. У сучасних наукових дослідженнях інтелект розглядається як загальна розумова здатність. Цей термін узагальнює поведінкові особливості, що дитина демонструє в певних ситуаціях, зокрема її вміння логічно мислити, виконувати послідовні дії, а також систематизувати й узагальнювати інформацію.

Термін «інтелект» як об'єкт наукового дослідження був введений у психологію англійським антропологом Ф. Гальтоном наприкінці XIX століття та розглядався як спадкова здатність [32]. Даний підхід став визначальним для багатьох поколінь науковців. Проте послідовники теорії Ф. Гальтона

тракують інтелект як здатність: до навчання; оперувати абстрактними символами та поняттями; адаптуватися до навколишнього середовища.

Психологи в структурі інтелекту виділяють такі психічні процеси (елементи), як сприймання та запам'ятовування, мислення та мовлення. Розвиток інтелектуальних здібностей дитини дошкільного віку значною мірою обумовлений спадковістю, її природними задатками та можливостями мозку. Водночас на інтелект впливають і соціальні чинники, такі як умови життя, активна діяльність, життєвий досвід, освітнє середовище закладу дошкільної освіти та участь батьків у вихованні.

Розглядаючи інтелект як рівень сформованості певних пізнавальних функцій, французький психолог А. Біне схарактеризував інтелект як загальну здатність до пізнання. На його думку, в основі інтелекту лежать певні концептуальні психічні структури, що визначають специфічним образом організовану систему набуття знань при творчо організованому освітньому процесі. Проте психолог згодом уточнює поняття інтелекту у вузькому значенні, включаючи дві складові, а саме: «сприйняття зовнішнього світу та збереження цих сприймань у пам'яті, їх обробку та осмислення» [4, с. 28].

Швейцарський психолог Ж. Піаже провів найфундаментальніше дослідження інтелекту людини, у якому він дав власне визначення цього поняття. За його словами, «визначити інтелект як прогресуючу зворотність психічних структур означає вказати, що інтелект є станом рівноваги, до якого прагнуть усі послідовні адаптації сенсомоторного та когнітивного характеру, а також асиміляційні та акомодативні взаємодії організму з навколишнім середовищем» [42, с. 64].

Ж. Піаже розрізняє чотири стадії розвитку інтелекту. Перша стадія триває від народження до півтора-двох років і включає підготовку та функціонування сенсорного, практичного безмовного інтелекту, коли формується перцептивна діяльність дитини. Друга стадія (від 2 до 7-8 років) охоплює етап передпонятійного та інтуїтивного мислення. Третя стадія, що триває від 7-8 до 11-12 років, характеризується розвитком конкретних

операцій. Нарешті, на останній стадії з'являються структури формально-логічних операцій, або рефлексивний інтелект.

Ж. Піаже розглядає кожен етап як результат перебудови попередньої. У своїх дослідженнях він вказує, що майже кожна стадія представляє особливий вид інтелекту, і лише деякі її елементи трансформуються на наступних етапах, переходячи на кінцевому етапі в логічний інтелект. Цей логічний інтелект поступово розвивається через послідовні типи інтелекту, які залишаються незмінними.

Кожен із типів інтелекту проявляється на певній стадії, проте не зникає в подальшому розвитку, а продовжує існувати як підструктура більш складнішого типу [42, с. 78].

У педагогіці інтелект розглядається як сукупність розумових здібностей людини, що дозволяють орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати та змінювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і засвоювати соціальний досвід. Інтелект також передбачає вміння розв'язувати проблеми, приймати рішення, діяти раціонально та передбачати наслідки. Так, С. Гончаренка в «Українському педагогічному словнику» інтелект обґрунтовує як «розумові здібності людини: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід; спроможність розв'язувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати» [6, с. 146].

С. Доценко, розглядаючи інтелектуальний розвиток дошкільників через призму STEM-освіти обґрунтовує поняття інтелекту «як загальну розумову здатність, що застосовується як узагальнення поведінкових характеристик, які пов'язані зі сприятливою адаптацією людини до нових життєвих умов. У світі, створеному власним інтелектом, людина орієнтується, керуючись своїм розумом, системними уявленнями» [8, с. 44].

Теорії, що описують структуру інтелекту, мають значний інтерес для педагогічної науки. Зокрема, теорія множинного інтелекту Г. Гарднера [41]

стверджує, що кожна людина має вісім типів інтелекту, які розвинені в різній мірі (табл. 1.1).

Ця концепція дає педагогам змогу цілеспрямовано організовувати освітній процес, розвиваючи конкретні здібності учнів та використовуючи їхні сильні сторони для кращого засвоєння матеріалу.

Таким чином, поняття інтелекту у широкому значенні охоплює різноманітні аспекти, що стосуються розумової діяльності людини, а саме:

- *когнітивні здібності*: мислення, пам'ять, увага, сприйняття, уявлення, логічне та аналітичне мислення;
- *емоційний інтелект*: здатність розуміти і управляти своїми емоціями та емоціями інших людей. Емоційний інтелект важливий для соціальної взаємодії, співпраці та ефективного комунікації;
- *соціальний інтелект*: вміння розуміти соціальні ситуації та взаємодії, що дозволяє людині адаптувати свою поведінку в різних соціальних контекстах. Це може включати здатність до співчуття, співпраці та конструктивного вирішення конфліктів;
- *креативність*: інтелект, що пов'язаний з творчими здібностями, які дозволяють генерувати нові ідеї та підходи до вирішення завдань;
- *знання та досвід*: інтелект не лише визначається вродженими здібностями, а й підкріплюється накопиченням знань і досвіду;
- *адаптивність* включає здатність до навчання з досвіду, гнучкість у мисленні та здатність до інновацій.

Таким чином, інтелект розглядається як сукупність усіх етапів пізнавальної діяльності людини, що є важливим для її розумового розвитку.

Таблиця 1.1.

Теорія множинності інтелекту [32, с. 155–156]

Вербально-лінгвістичний	Логіко-математичний	Візуально-просторовий	Тілесно-кінестетичний	Музично-ритмічний	Міжособистісний	Внутрішньо-особистісний	Натуралістичний
інтерес до письма та літературної творчості, схильність до читання, хороша словесна пам'ять, багатий словниковий запас	схильність до обчислень, знання математичних понять, здатність вирішувати логічні завдання, грати в шахи, мислити абстрактно та розуміти причинно-наслідкові зв'язки	здатність мислити зоровими образами, читати карти та схеми, інтерес до малювання та конструювання тривимірних моделей; цей тип залежить від здатності створювати та оперувати внутрішніми образами	здатність відтворювати жести, міміку; розвинена дрібна моторика, вміння в ремеслах, зв'язок з фізичними рухами та мудрістю тіла	здатність розуміти музичні образи та звуки, запам'ятовувати мелодії, гарний голос, гра на музичних інструментах, відчуття ритму	здатність до комунікації, лідерства, емпатії, роботи в колективі, вміння спілкуватися вербально та невербально	почуття незалежності, сила волі, самоконтроль, почуття власної гідності, схильність до саморефлексії та роботи наодинці	інтерес до природи, здатність розуміти природні явища та взаємодію з навколишнім середовищем

У психолого-педагогічній літературі поняття «інтелект» розглядається як багатогранна характеристика розумових здібностей людини, що охоплює здатність до пізнання, мислення, навчання та адаптації до навколишнього середовища. Інтелект визначається як здатність орієнтуватися в складних життєвих ситуаціях, аналізувати та синтезувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення, а також формувати нові знання на основі наявних.

Різні підходи до розуміння інтелекту виділяють окремі його аспекти. Одні дослідники, такі як Ф. Гальтон, акцентують на генетичній обумовленості інтелекту, тоді як інші, наприклад, Ж. Піаже, розглядають його як результат взаємодії індивіда з навколишнім середовищем та розвитку когнітивних структур. Інтелект також описується через здатність до вирішення проблем, абстрактного мислення та творчості.

Сутність інтелекту полягає у здатності обробляти інформацію, оперувати абстракціями, будувати зв'язки між поняттями та адекватно реагувати на зміни у навколишньому середовищі. У педагогіці інтелект часто визначають як здатність до ефективного навчання, засвоєння нових знань і досвіду, що дозволяє людині успішно адаптуватися до нових умов.

Теорії множинності інтелекту, такі як концепція Г. Гарднера [19] та ін, підкреслюють, що інтелект не обмежується лише логічними чи вербальними здібностями. Науковці виокремлюють різні типи інтелекту (логіко-математичний, вербально-лінгвістичний, візуально-просторовий тощо), що дозволяє розглядати інтелект як багатовимірну структуру. Це сприяє диференційованому підходу до освітнього процесу, що враховує індивідуальні особливості тих, хто навчається.

Отже, зміст поняття «інтелект» у психолого-педагогічній літературі є широким і динамічним, відображаючи різноманітність підходів до його вивчення та розуміння. Це поняття залишається ключовим у дослідженні процесів розвитку, навчання та адаптації особистості на різних етапах її життя.

1.2 Особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку

Інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку є важливим етапом формування особистості, коли відбувається активне становлення когнітивних здібностей та розширення знань про навколишній світ. У цей період діти починають більш глибоко розуміти причинно-наслідкові зв'язки, покращуються їхні навички мислення, пам'яті та уваги, розвивається уява та здатність до аналізу. Важливу роль у цьому віці відіграють ігрова діяльність, спілкування з однолітками та дорослими, а також перші кроки у навчальній діяльності. Розуміння особливостей інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку є необхідним для створення ефективних умов для їхнього подальшого навчання та соціалізації.

Основу інтелекту складають інтелектуальні здібності, що є в подальшому складовими інтелектуального розвитку дошкільників.

Вивчення та аналіз науково-педагогічних джерел дозволяють зробити висновок, що розумове виховання дітей дошкільного віку є свідомим процесом педагогічного впливу, спрямованим на їх інтелектуальний розвиток. Дошкільний вік має особливе значення для формування основ мислення, оскільки саме в цей період закладаються важливі інтелектуальні навички. У процесі розумового виховання у дітей розвиваються пам'ять, увага, мислення, мовлення, уява, творчі здібності та інтелект.

У ранньому віці у дитини домінує наочно-дієвий тип мислення, у молодшому дошкільному – наочно-образний, а в старшому дошкільному вже починають формуватися основи логічного мислення. Дослідження свідчать, що головною метою розумового виховання є формування інтелектуально розвиненої особистості, здатної до самонавчання та саморозвитку.

Відповідно, можна визначити завдання інтелектуального розвитку дошкільників, такі як: виявлення природних здібностей; формування мисленнєвих умінь і навичок; оволодіння основними операціями мислення;

активізація пізнавальної діяльності; привчання до розумової праці (О. Науменко [26], Л. Савченко [33]).

Л. Савченко наголошує, що інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку є складником їх розумового розвитку. Дослідниця вказує на особливу важливість раннього дитинства для розвитку інтелектуальних здібностей. У цей період діти найбільш сприйнятливі до навчання, нових ідей та стимулів. Їхній мозок активно формує нейронні зв'язки, що дозволяє швидше засвоювати інформацію, розвивати мовлення, уяву, логічне мислення та інші когнітивні навички.

На думку Л. Савченко «великого значення для розумового виховання мають особливості розумової діяльності дітей певного віку, це:

- сенсорні процеси;
- збільшення довільності пізнавальних процесів, розвиток довільного відтворення у процесі діяльності пам'яті, цілеспрямованого сприйняття з переростанням його у діяльність спостереження» [33, с. 222].

Розвиваються довільні форми уваги, і відбувається поступова зміна мотивів розумової діяльності. У старшому дошкільному віці починають формуватися пізнавальні інтереси, що стають основними мотивами для розумової діяльності. З цього випливає, що мета формування умінь розумової діяльності реалізується в таких напрямках:

а) створення системи основних розумових дій (аналіз, порівняння, узагальнення тощо); розвиток пізнавальних процесів — відчуттів, поглиблення аналізу, розширення узагальнень, підвищення цілеспрямованості тощо;

б) формування загального підходу до розумової діяльності, упорядкованості, самостійності та активності;

в) розвиток чуттєвих способів пізнання, що включає узагальнені методи сенсорного дослідження предметів;

г) удосконалення мовлення як одного з основних елементів розумової діяльності дитини [33, с. 222].

І. Підлипняк та Т. Дука зазначають, що «у процесі формування інтелектуальних здібностей відбувається вдосконалення пізнавальних психічних процесів, формуються прийоми і способи інтелектуальної діяльності, починають формуватися математичні здібності дітей. У дошкільному віці накопичується потенціал для повноцінного функціонування розумових процесів, формується мотивація навчальної, трудової, творчої діяльності» [27, с. 41].

Протягом дошкільного віку інтелект змінюється від сенсорно-моторного до мисленнєвого. Він змінюється від сильної уяви та своєрідної дитячої логіки, коли лінгвістичне мислення ще недостатньо розвинене. Дитина не може нічого довести або зробити висновок. Діти дошкільного віку упереджені, не беруть до уваги інші точки зору і не розуміють відносності оцінок. Вони не розуміють відносності оцінки. Так, наприклад, дитина вважає всі великі речі важкими, а всі маленькі – легкими. Діти дошкільного віку не чутливі до протиріч і бачать весь світ зі своєї єдиної, абсолютної точки зору. Вони не здатні зрозуміти відносність сприйняття світу та узгодження різних точок зору.

Етап розвитку мислення на основі конкретних уявлень завершується появою розуміння того, що при перетворенні об'єкта одні властивості зберігаються, а інші змінюються (наприклад, кількість води не змінюється, переливання води з тонкої ємності в товсту води тощо). Цей процес відбувається до 7 років, коли дитина вже здатна міркувати, доводити, співвідносити кілька точок зору і знаходити об'єктивні істини. Діти пізнають світ емоційно та чуттєво. Перш за все, вони пізнають лише те, що лежить на поверхні, те, що їм зрозуміло. Однак педагоги повинні враховувати, що перші знання дітей дошкільного віку стають основними знаннями. Тому інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку не слід розуміти просто. У перші роки життя діти не тільки накопичують враження, а й розширюють свій сенсорний досвід, і вчаться орієнтуватися в навколишньому світі. Поступово у них починає формуватися запас знань, метафорично кажучи, це схоже на те, як отримані знання «розкладають по полицках».

Ця послідовність багато в чому залежить від вибору змісту, методів розвитку пізнавальної діяльності, від педагога, який керує цими процесами.

В. Шмаргун вважає, що інтелектуальний розвиток здобувачів дошкільної освіти виявляється в їхній здатності ефективно виконувати специфічні інтелектуальні завдання в ігровій формі, що вимагає тривалого когнітивного напруження. Саме тому, під час гри важливо розвивати у дітей старшого дошкільного віку увагу до об'єктів спостереження, а також навички запам'ятовування, аналізу, синтезу та узагальнення. Розвиток здібностей дитини дошкільного віку в контексті організації розумової діяльності вимагає виконання різних видів діяльності з дотриманням певних педагогічних умов, що забезпечують максимальну продуктивність при мінімальних витратах розумової та фізичної енергії [38, с. 9].

О. Марчук та інші науковці основними завданнями розумового виховання дітей дошкільного віку вважають;

- 1) формування уявлень про навколишнє середовище, про явища природи та суспільного життя;
- 2) розвиток пізнавальних психічних процесів та почуттів, сприйняття, пам'яті, уяви, мислення, мовлення;
- 3) розвиток допитливості, пізнавальних інтересів та розумових здібностей;
- 4) розвиток інтелектуальних умінь і навичок;
- 5) формування різноманітних способів розумової діяльності;
- 6) сенсорне виховання (розвиток);
- 7) становлення і розвиток мовлення та комунікативних умінь [23, с. 1290–1291].

Важливим аспектом інтелектуального розвитку дитини є пластичність мозку – процес формування нейронних зв'язків, який триває до кінця життя. Сьогодні існує низка теорій і методик, які можуть допомогти підвищити IQ дитини. Найкращий час для початку розвитку розумових здібностей – період

раннього дитинства. Батькам і вихователям рекомендується вчити з дітьми короткі вірші, казки, віршики та колискові.

Численні наукові дослідження свідчать, що основою інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку є діяльність. Певні інтелектуальні здібності проявляються і розвиваються лише через діяльність разом з іншими здібностями; інтелектуальні здібності здобувачів дошкільної освіти в ЗДО і в сім'ї розвиваються в процесі активної розумової діяльності. Усе це сприяє формуванню характеру для подальшого розвитку інтелекту дитини, стабілізує та активізує розумові здібності для вирішення майбутніх завдань.

В. Кошель характеризує інтелектуальні здібності дитини за певними сталими особливостями:

Нетрадиційне (оригінальне) мислення дітей – це здатність дітей дошкільного віку висувати нові та несподівані ідеї, які суттєво відрізняються від загальноприйнятих, добре відомих і традиційних. Воно проявляється в нестандартному мисленні та поведінці дітей, у спілкуванні з однолітками та дорослими, а також у всіх видах їхньої повсякденної діяльності. Наприклад, на заняттях з малювання діти створюють власні оригінальні об'єкти, а не за шаблоном чи зразком. Відповіді на запитання педагога розлогі та часто непередбачувані.

Гнучкість мислення – це здатність дітей дошкільного віку швидко, легко та без зусиль переходити від вивчення і розуміння одного предмета до вивчення й розуміння іншого, швидко встановлювати асоціації між цими явищами (об'єктами і процесами). Це і є здатність вивчати і розуміти предметну область. Діти швидко знаходять рішення конкретних проблем і виконують конкретні завдання.

Продуктивність чи «швидкість мислення» – здатність дитини дошкільного віку продукувати велику кількість оригінальних ідей.

Навички аналізу та синтезу як прояв інтелектуальних здібностей. Аналіз – це розбиття певної інформації на складові та обробка її у лінійний, послідовний, логічний і точний спосіб. Для дітей дошкільного віку це вміння

проаналізувати природне явище, виконати послідовність дій або, проаналізувавши сюжет картини, придумати змістовну розповідь за цією картиною. Синтез – це об'єднання окремих частин в єдину структуру. Найбільш яскраво це проявляється при вирішенні логічних завдань і проблем. Це проявляється в математичному розвитку дітей дошкільного віку та на уроках логіки.

Висока концентрація уваги – проявляється в заглибленні та зосередженості дитини на темі чи явищі, що вивчається. Дошкільнята здатні займатися певною діяльністю протягом тривалого часу.

Пам'ять – це здатність дитини запам'ятовувати факти, події, абстрактні символи та різні знаки. Розвиваючи різні види пам'яті, педагоги повинні пам'ятати, що перевагу в творчості має не той, хто більше запам'ятовує, а той, хто може швидко активувати необхідну інформацію. Існують різні категорії пам'яті, такі як довготривала та короткочасна пам'ять, логічна та механічна пам'ять, метафорична та символічна пам'ять тощо. У процесі спілкування з дітьми вчитель може легко з'ясувати, який тип пам'яті домінує у конкретній дитини [15].

Дитячий інтелект – це організація індивідуального пізнавального досвіду в конкретній формі, що забезпечує можливості для ефективного сприйняття і розуміння навколишнього світу. Однак, на відміну від школярів, діти дошкільного віку розвиваються не на навчальних заняттях у початковій та середній школі, а в повсякденному житті, в процесі спілкування з дорослими та однолітками, в грі, праці та різних видах продуктивної діяльності.

На основі сказаного вище та досліджень Д. Максименка [20] можемо визначити спільні для всіх вікових періодів дошкільного дитинства стадії інтелектуального розвитку (рис. 1.1).

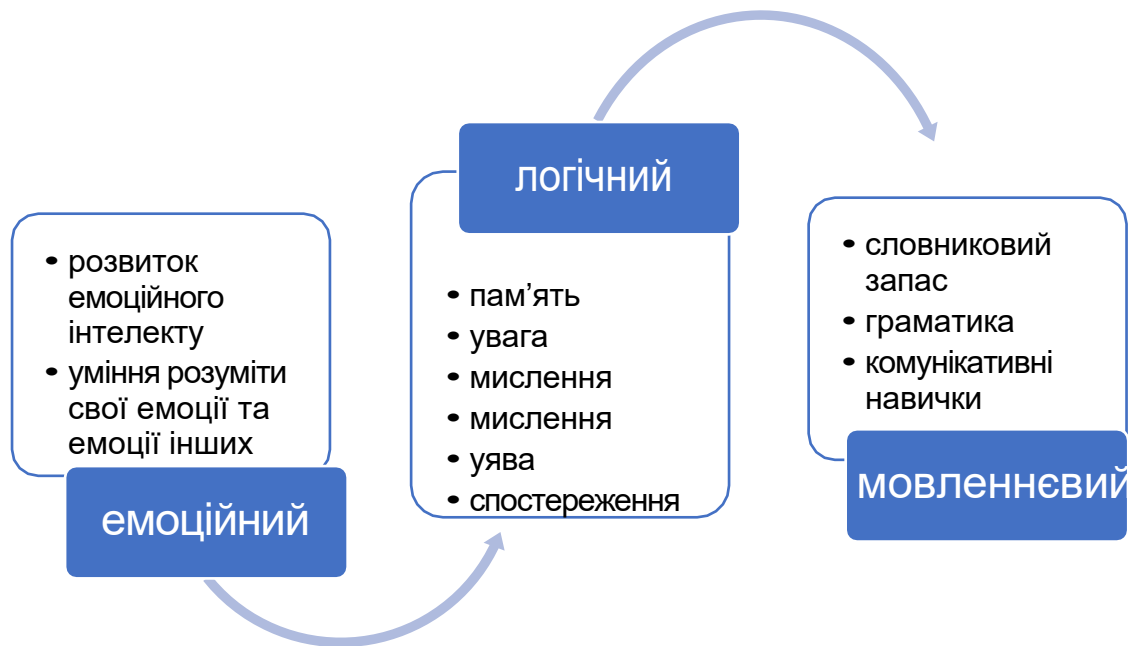

Рис. 1.1. Модель інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку

Отже, особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку (5-6 років) є ключовими для формування їхньої особистості та підготовки до навчання в школі. У цей період відбувається активне вдосконалення когнітивних процесів, зокрема мислення, пам'яті, уваги та уяви. Діти починають розуміти причинно-наслідкові зв'язки, можуть класифікувати предмети за різними ознаками, порівнювати їх та узагальнювати інформацію. Розвивається здатність до абстрактного мислення, що дозволяє дітям не лише сприймати інформацію, а й аналізувати її.

Важливим аспектом інтелектуального розвитку є удосконалення мовлення. Діти старшого дошкільного віку значно розширюють свій словниковий запас, вчаться формулювати свої думки, будують складні речення і беруть участь у діалозі. Це сприяє розвитку їхнього вербального інтелекту, що є необхідним для навчання у школі.

Гра залишається провідною діяльністю у старшому дошкільному віці, проте вона набуває нових форм і стає більш структурованою. Через гру діти розвивають соціальні навички, уміння співпрацювати, домовлятися, а також

відпрацьовують правила та стратегії. Це дозволяє їм формувати критичне мислення, вміння вирішувати проблеми і адаптуватися до нових умов.

Крім того, у дітей з'являється інтерес до пізнання світу, що підвищує їхню мотивацію до навчання. Вони ставлять питання, прагнуть досліджувати навколишнє середовище, що сприяє формуванню наукового підходу до знань. Самостійні експерименти та дослідження допомагають дітям краще засвоювати інформацію та розвивати навички самостійного мислення.

Таким чином, інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується багатогранністю, динамічністю та взаємозв'язком різних пізнавальних процесів, що закладає основу для подальшого навчання та успішної соціалізації у суспільстві. Цей етап розвитку є вирішальним для формування особистісних якостей, необхідних для адаптації в шкільному середовищі.

1.3. Дидактичні ігри як засіб інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку

Гра, як активна форма, є найзначнішим природним засобом взаємодії між людьми. Вона є незмінним атрибутом розвитку особистості на всіх етапах життя. Саме в процесі гри особистість розвивається вільно, швидко і гармонійно. Гра створює невимушену атмосферу співтворчості, безпеки та довіри, формує механізми співпраці з партнерами та змагання зі суперниками, допомагає учасникам зрозуміти себе і виробити адекватні способи поведінки, а також використовується для зняття психологічного напруження, відпочинку та навчання.

До моменту оволодіння навчально-пізнавальною діяльністю гра визнається провідною діяльністю дитини, оскільки в ній ефективніше, ніж в інших формах діяльності, розвиваються всі психічні процеси, а також відбувається перехід з одного етапу розвитку на інший. На межі дошкільного

та молодшого шкільного віку спостерігається зміна провідних видів діяльності – гра поступається місцем навчанню як новій, продуктивнішій формі онтогенетичного розвитку дитини. Цей процес не відбувається раптово з початком навчання у школі, а здійснюється поступово протягом тривалого часу, починаючи з дошкільного дитинства.

Ігрова діяльність для дітей дошкільного віку є необхідною умовою для їх нормального розвитку. Включаючи ігрові елементи в освітній процес, стимулюємо пізнавальні можливості дошкільників.

Педагогіка вивчає три види діяльності людини: гру, навчання і працю. Дидактична гра, у свою чергу, поєднує в собі елементи як гри, так і навчання.

Різні аспекти застосування дидактичної гри у освітньому процесі ЗДО досліджували О. Жорник [9], Н. Клочко [13], О. Ковшар [14], В. Кошель [15], Н. Кудикіна [16-18], Ю. Малікова [21], І. Мамчур [22], А. Мельничук [24], Н. Роман [31], Н. Русин [31], В. Саюк [34], Д. Щербина [39], Н. Яременко [40] та інші.

Перш ніж розкрити структуру, зміст та особливості дидактичної гри, необхідно дати характеристику старшому дошкільному віку. Це дозволить по-іншому підійти до проблеми використання дидактичних ігор як засобу інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку.

Старший дошкільний вік (5-6 років) є одним із найважливіших періодів у розвитку дитини, коли інтенсивно формуються пізнавальні, соціальні та емоційні компетенції, які закладають основу для подальшого навчання в школі та інтеграції в суспільство. У цьому віці відбувається значне вдосконалення психічних процесів, таких як пам'ять, увага, мислення та уява, що дозволяє дітям більш ефективно сприймати і обробляти нову інформацію [36].

Психологи і педагоги відзначають, що старший дошкільний вік характеризується переходом від наочно-дійового та наочно-образного мислення до елементів логічного мислення. Діти цього віку вже здатні розуміти прості абстрактні поняття, класифікувати об'єкти за різними ознаками, будувати логічні висновки, порівнювати та аналізувати. Це робить

можливим більш складне пізнання навколишнього світу та розвиток зацікавленості до нових знань.

Ігрова діяльність залишається провідною у старшому дошкільному віці, проте вона набуває нових форм: у грі з'являються елементи правил, розгортаються сюжетно-рольові дії, що розвиває комунікативні навички, уяву та здатність до співпраці з однолітками. Ігри дозволяють дітям відпрацьовувати соціальні ролі та моделювати різні життєві ситуації, що сприяє розвитку емпатії, розуміння інших людей та самоусвідомлення.

Крім того, у старшому дошкільному віці відзначається розвиток мотиваційної сфери. Діти виявляють інтерес до діяльності, яка має для них особистісний сенс, прагнуть досягати успіхів, отримувати схвалення дорослих та однолітків. Формуються перші елементи самооцінки, що дозволяє дітям почати усвідомлювати свої можливості та межі.

Таким чином, характеристика старшого дошкільного віку обґрунтовується сукупністю змін у когнітивному та емоційному розвитку дітей, їхньою здатністю до більш складної пізнавальної діяльності та комунікації, а також появою нових форм ігрової та мотиваційної діяльності. Цей період є вирішальним для підготовки дітей до систематичного навчання в школі, формування базових навичок, необхідних для успішного навчання та соціальної адаптації.

Величезну роль у процесі інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку відіграє дидактична гра. У дидактичних іграх дитина спостерігає, порівнює, зіставляє, класифікує предмети, проводить доступний їй аналіз і синтез, робить узагальнення. Висока ефективність дидактичної гри безсумнівна. Дитина працює з використанням «ігрових» матеріалів легше, веселіше, а головне – інтенсивно, значно продуктивніше і не помічає цього.

При визначенні сутності гри як дидактичної категорії різні автори розглядають її як форму навчання, як дидактичний засіб і метод, що забезпечує оптимальне вирішення пізнавальних завдань.

В. Семенов дидактичну гру розглядає як особливий тип регуляції поведінки особистості і складно організовану систему людської діяльності, яка виникає внаслідок зближення і взаємодії гри та навчання [35, с. 90].

Н. Роман та Н. Русин дидактичну гру вважають важливим засобом виховання розумової активності дітей, стимулювання інтересу до процесу пізнання [31, с. 102].

Т. Поніманська зазначає, що дидактична гра є формою діяльності в умовній ситуації, яка відтворює певний аспект суспільного досвіду. Така гра спрямована на навчання, розвиток і виховання. Її основою є моделювання та імітація. Під час гри в спрощеній формі відтворюється та моделюється реальність, а учасники імітують справжні дії [28, с. 246].

Н. Мойсеюк відносить дидактичні (пізнавальні) ігри до методів стимулювання та мотивації навчання, визначаючи їх як спеціально створені ситуації, що моделюють реальні обставини, з яких учням потрібно знайти вихід [25, с.316].

Н. Волкова гру вважає найефективнішим методом стимулювання діяльності й поведінки – це один із видів діяльності дитини, що полягає у відтворенні дій дорослих і стосунках між ними [5, с.150].

Кожна гра повинна мати конкретну педагогічну мету. Ігри повинні бути невимушеними, але за цією невимушеністю повинна стояти значна організаторська робота педагога. Зміст ігор має бути зрозумілим для всіх учасників освітнього процесу. Правила гри мають бути чітко визначені, а результат гри – зрозумілим і справедливим. Для дидактичної гри характерні такі етапи: ознайомлення учасників з темою і змістом; розподіл ролей; уточнення ходу і змісту гри; підбиття підсумків підбиття підсумків. У всіх випадках підбиття підсумків гри першою і головною формою оцінювання є похвала.

Дидактичні ігри є одним із найефективніших засобів розвитку інтелектуальної сфери дітей дошкільного віку. Вони поєднують у собі елементи навчання та гри, що робить процес засвоєння нових знань і навичок цікавим і захопливим для дитини. Дидактичні ігри допомагають дитині зрозуміти навколишній світ, розвивають мислення, увагу, пам'ять і мовлення.

Однією з ключових особливостей дидактичних ігор є їхня здатність моделювати реальні ситуації, в яких дитина може застосувати нові знання на практиці. Такі ігри сприяють формуванню у дітей навичок логічного

мислення, аналізу та синтезу інформації. В процесі гри дитина не просто отримує нові знання, але й навчається знаходити вирішення різноманітних завдань, розвивати уяву та креативність.

Ігрова діяльність також відіграє важливу роль у формуванні соціальних навичок, адже під час дидактичної гри діти вчаться співпрацювати, домовлятися, дотримуватися правил і взаємодіяти з однолітками. Це позитивно впливає на розвиток комунікативних здібностей і навичок спілкування, що є важливою складовою інтелектуального розвитку.

Важливо зазначити, що під час дидактичних ігор дорослі можуть спрямовувати процес навчання, адаптуючи завдання під індивідуальні потреби кожної дитини. Це дозволяє враховувати рівень її розвитку, інтереси та можливості, забезпечуючи диференційований підхід до навчання.

Серед дидактичних ігор рекомендують використовувати наступні: «Знайди зайве», «Що змінилося?», «Ланцюжок слів», «Хто де живе?», «Знайди пару», «Склади картинку», «Чарівний мішечок», «Що з чого зроблено?» та ін.

Деякі дослідники сутність дидактичної гри пояснюють з позиції діяльності. Так, Н. Яременко стверджує, що ігрова діяльність – це різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми [40, с. 8]. Серед складових компонентів структури гри, як діяльності, вона виділяє наступні: цілеспрямованість (можливість реалізувати мету, певні педагогічні завдання); планування; реалізація мети; аналіз результатів, у яких особистість повністю реалізує себе як суб'єкт [40, с. 10].

Н. Кудикіна доповнює дослідження Н. Яременко: у структурі ігрової діяльності, крім зазначених компонентів (мотивації, мети та змісту), науковець виділяє ігрові дії та операції. Серед критеріїв класифікації ігрової діяльності Н. Кудикіна виділяє наступні:

- мотиваційно-цільовий – інтерес до подій у навколишньому середовищі, емоційна зацікавленість діяльністю дорослої людини, бажання її наслідувати тощо;

- процесуально-операційний – розумові процеси; предметно-практичні ігрові дії (з урахуванням матеріальних умов гри; міжособистісна комунікація);

- змістовий – відображення впливів навколишнього середовища, інформація з літературних та інших джерел;
- контрольно-оцінний – установлення відповідності між уявною роллю та своїм умінням відтворити власне уявлення, задоволення або незадоволення від перевтілення, бажання внести корективи в подальші ігри;
- результативний – чуттєво-практичний досвід особистості; уточнення уявлень і збагачення знань; набуття навичок розв’язання конфліктів, набуття вмінь перетворювати матеріальне середовище тощо [16, с. 47].

Н. Кудикіна усі творчі ігри, що мають спільні риси, за специфікою своїх структурних компонентів поділяє на окремі види: сюжетно рольові; конструктивно-будівельні; ігри драматизації та театралізації, ігри з елементами праці, ігри-фантазування, ігри за правилами [17]. Зупинимося на останніх, до них входять: дидактичні, пізнавальні, рухливі, спортивні, хороводні, інтелектуальні, комп’ютерні ігри.

Н. Кудикіна дидактичні ігри визначає як ігри, які спеціально розробляються для реалізації програмованих завдань навчання. Вони своєю метою безпосередньо пов’язані з провідними завданнями роботи початкової школи і тому традиційно вважаються найбільш необхідними. У структурі дидактичної гри органічно поєднуються три групи компонентів: ігрові, навчальні та організаційно-процесуальні [17, с. 34].

В. Саюк, досліджуючи пізнавальні можливості гри, наголошує, що під час гри учасники освітнього процесу знаходяться в інших умовах, ніж за традиційного навчання. Дошкільникам надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності, що обмежується лише визначеними правилами гри. Вони мають змогу самі обирати роль, висувати припущення щодо подальшого розвитку подій, створювати проблемну ситуацію, шукати шляхи її розв’язання, брати на себе відповідальність за обране рішення. Зазначені можливості дозволяють якомога глибше пізнати ті явища й події, які необхідні в процесі вивчення предмета. Крім того, учасники гри пізнають самих себе, розкривають нові риси та якості, які раніше були невідомі [34, с. 36].

Отже, в процесі дидактичних ігор формуються не тільки знання і вміння, але й якості особистості, такі як самостійність, організованість, діловитість, дисциплінованість, ініціативність, творча активність та інші.

Н. Волкова педагогічні ігри диференціює відповідно до педагогічної спрямованості: дидактичні (організують у процесі навчання), творчі педагогічні (розроблені педагогом з метою досягнення конкретних виховних завдань) [5, с. 150].

У В. Семенова знаходимо більш досконалу класифікацію дидактичних ігор. Він виділяє наступні ігри:

- *комбінаторні ігри* – провідну роль у них відіграють операційні правила, можливі комбінації і партії (лінгвістичні ігри «балда», «ланцюжки слів»);
- *ймовірнісні ігри*, хід і наслідки яких не визначені через випадкові причини («Гусеня», «Що? Де? Коли?»);
- *стратегічні ігри*, їх основна функція – викликати ігровий конфлікт, зіткнуті інтереси учасників, спричинити ігрове протиставлення, щоб визначити, чия стратегія найбільш оптимальна;
- *рольові дидактичні ігри*, її особливістю є узагальнення ігрової дії («Будівництво аеропорту»);
- *ситуаційно-рольові ігри*, де пріоритетну роль поряд з організаційно-управлінськими відіграють також процесуальні правила;
- *імітаційні ігри*, модель яких містить одночасно всі три джерела невизначеності ігрового процесу (комбінаторне, ймовірнісне і стратегічне);
- *ігри-драматизації*, розігрування певних ролей, але заздалегідь визначеним сценарієм [35].

Зараз значної популярності набувають інноваційні технології, до їх складу І. Дичківська [7], Н. Дудник [37] О. Ковшар [14], М. Чепіль [37] та інші вводять ігрові технології. Аналіз досліджень дозволив визначити ігрову технологію навчання як систему взаємопов'язаних елементів, які представляють собою комплекс вибіркового використання складових, де взаємодія та взаємовідносини набувають характеру взаємодії компонентів, спрямованих на досягнення дидактичного результату, що планується.

Психолого-дидактичними засобами реалізації ігрового підходу до організації навчання є розвиток творчого мислення, формування досвіду і інструментарію навчально-ігрової діяльності, рольове моделювання, пошук і з'ясування особистісного змісту.

Аналіз досліджень, що стосуються використання дидактичних ігор у навчанні дітей, дозволив виділити кілька основних етапів проведення дидактичної гри. Кожен з цих етапів має свої особливості та значення в процесі навчання:

1. *Підготовчий етап* – забезпечення умов для успішного проведення гри та мотивація дітей до участі. На цьому етапі вихователь обирає тему гри, визначає її навчальну мету, підбирає матеріали та обладнання, які будуть використовуватися під час гри. Важливо створити позитивний емоційний настрій у дітей, пояснити правила гри, розповісти її сюжет та роль кожного учасника. Мотивація до участі може здійснюватися через інтригуючий вступ або захоплюючу історію, що вводить дітей у гру.

2. *Організаційний етап* – чітке пояснення правил і ролей, забезпечення розуміння дітьми завдань гри. Вихователь докладно пояснює дітям правила гри та розподіляє ролі між учасниками (якщо гра передбачає рольову складову). Діти мають зрозуміти, що від них вимагається, і які цілі вони повинні досягти під час гри. Важливо, щоб правила були чіткими і зрозумілими, щоб у дітей не виникало труднощів з виконанням завдань. Цей етап закладає основу для успішного проведення гри.

3. *Основний (ігровий) етап* – активна участь дітей у грі, виконання завдань та досягнення поставлених цілей. Це основна частина дидактичної гри, під час якої діти виконують завдання, приймають рішення, взаємодіють з іншими учасниками, моделюють ситуації та імітують реальні дії. Вихователь може ненав'язливо спрямовувати гру, щоб діти дотримувалися правил і зберігали інтерес до гри. Цей етап сприяє активному засвоєнню знань, розвитку мислення та формуванню певних навичок.

4. *Підсумковий етап* – оцінка результатів гри, закріплення отриманих знань та аналіз досягнень дітей. На завершення гри вихователь разом з дітьми обговорює, що їм вдалося досягти, які завдання були виконані, і яких знань

вони набули. Під час обговорення вихователь може запитати дітей про їхні враження, що їм сподобалося, з якими труднощами вони зіткнулися, та які рішення допомогли їм досягти успіху. Це допомагає дітям усвідомити важливість отриманого досвіду та закріпити нові знання. Крім того, цей етап сприяє формуванню вміння робити висновки та рефлексувати.

5. *Рефлексивний етап* – аналіз емоційного стану дітей та оцінка ефективності проведеної гри. На цьому етапі вихователь звертає увагу на те, як діти відреагували на гру, які емоції вони відчували під час її проведення, і що вони винесли для себе з цього досвіду. Це може бути організовано у формі бесіди або короткого обговорення. Вихователь також аналізує ефективність обраних методів та прийомів для досягнення навчальних цілей, визначає, що варто змінити або вдосконалити в майбутніх ігрових заняттях.

Ці етапи є взаємопов'язаними та забезпечують цілісність процесу проведення дидактичної гри. Вони дозволяють структурувати гру таким чином, щоб діти не лише цікаво провели час, але й отримали нові знання та навички, що сприяють їхньому інтелектуальному розвитку.

Проведені дослідження засвідчують, що у вітчизняній та зарубіжній науці відсутні усталені погляди на класифікацію ігор взагалі й дидактичних зокрема, що не дає можливості віднести ту чи іншу гру до певної групи. Немає також і чітких підходів до визначення дидактичного статусу ігор.

Ігрове навчання цілком закономірно посіло належне місце в сучасній загальноосвітній школі, оскільки навчання з використанням гри максимально стимулює пізнавальну діяльність учнів, їхню ініціативність, самостійність, творчу активність, що відкриває можливості для навчання.

Отже, становлення теорії дитячої ігрової діяльності пройшло довгий і складний шлях. Інтерес до навчальної гри впродовж багатьох років не згасає, з'являються нові напрями її дослідження. Дидактичну гру у контексті нашого дослідження визначили, виходячи зі структури діяльності, як активний вид пізнавальної діяльності по імітаційному моделюванню систем, процесів та явищ, що вивчаються. У структурі дидактичної гри виділили модель дидактичної гри, що складається з ігрової та освітньої задач та змісту освіти як результату і засобу навчання.

Висновки до розділу 1

Описуючі теоретичні основи інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку, визначили основні підходи та концепції, які лежать в основі дослідження даного феномену. Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, який включає розвиток когнітивних здібностей, логічного мислення, пам'яті, уваги та уяви. Саме в цей період закладаються основи, які впливають на подальший навчальний та соціальний успіх дитини.

У розділі розглянуто різні теоретичні підходи до розуміння інтелектуального розвитку, зокрема, когнітивні теорії, які підкреслюють значення активної взаємодії дитини з навколишнім світом, та підходи, що акцентують роль гри, зокрема дидактичних ігор, як важливого засобу розвитку інтелектуальних здібностей. Аналіз сучасних досліджень показав, що дидактичні ігри сприяють активному засвоєнню знань, стимулюють розвиток пізнавальної діяльності та допомагають дітям легше адаптуватися до навчального процесу в школі.

Аналіз змісту поняття «інтелект» у психолого-педагогічній літературі дозволив узагальнити та систематизувати існуючі підходи до його визначення. Поняття «інтелект» розглядається як комплексна властивість особистості, що включає здатність до логічного мислення, аналізу, синтезу, вирішення проблем та адаптації до нових умов. Інтелект розкриває когнітивні здібності людини та її здатність до навчання, сприйняття та обробки інформації.

У літературі інтелект визначається як багатокomпонентне утворення, яке включає в себе не лише розумові здібності, а й креативність, гнучкість мислення та здатність до інновацій. Окремі дослідники акцентують увагу на когнітивній природі інтелекту, що пов'язана з розвитком таких процесів, як пам'ять, увага, уява та логічне мислення. Інші підходи підкреслюють значення емоційного інтелекту, який охоплює здатність розуміти та керувати власними емоціями та емоціями інших людей.

Також було розглянуто особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку, зокрема, важливість формування навичок самостійного мислення, вміння аналізувати та робити висновки. Значну роль відіграє створення сприятливого розвивального середовища, яке мотивує дитину до пізнавальної діяльності та сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання.

Доведено, що дидактичні ігри є важливим інструментом інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку, оскільки поєднують у собі навчальні та розвивальні функції. Вони створюють умови, у яких діти можуть активно засвоювати нові знання та навички, розвивати мислення, увагу, пам'ять та мовлення у невимушеній, цікавій формі. Завдяки ігровій діяльності у дітей формуються вміння аналізувати, порівнювати, класифікувати та робити висновки, що сприяє розвитку їхнього логічного та креативного мислення.

Узагальнюючи матеріал розділу, можна зробити висновок, що інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку є важливою складовою їхнього загального розвитку, а використання дидактичних ігор є ефективним методом стимулювання цього процесу.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДИКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

2.1. Аналіз державних програм та передовий педагогічний досвід щодо застосування методики інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор

Інтелектуальний розвиток дошкільників у Базовому компоненті дошкільної освіти [1] розглядається як один із важливих аспектів всебічного розвитку дитини. Мета його полягає у формуванні у дошкільників базових інтелектуальних умінь, що допомагають пізнавати навколишній світ, розвивати мислення, логіку, уяву та творчі здібності.

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти основними напрямками інтелектуального розвитку є:

Сенсорно-пізнавальний розвиток. У межах освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» діти знайомляться з основними характеристиками предметів і об'єктів довкілля. Відбувається формування уявлень про властивості предметів, їхній склад, форму, колір, розмір, текстуру та функціональні особливості. Це створює базу для подальшого розвитку логічного мислення.

Пізнавальна активність та допитливість. Програма спрямована на стимулювання пізнавальної активності, підтримку допитливості та інтересу до нової інформації. Діти вчаться ставити питання, шукати відповіді, проводити експерименти і самостійно здобувати знання. Це стимулює розвиток когнітивних процесів, зокрема аналізу, порівняння та узагальнення.

Формування логічного мислення. Базовий компонент зосереджений на розвитку логічного мислення. Діти вчаться встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, послідовність подій, систематизувати інформацію, а також розв'язувати завдання на основі аналізу. У процесі навчання

використовуються дидактичні ігри та завдання, які сприяють розвитку логіки та математичних уявлень.

Розвиток уяви і творчого мислення. Програма передбачає використання методик, які стимулюють уяву, фантазію та творчі здібності дітей. Діти залучаються до творчих видів діяльності, наприклад, конструювання, малювання, розв'язання проблемних ситуацій, що розвиває здатність мислити нестандартно та продукувати нові ідеї.

Систематичне формування пізнавальних компетентностей. Виховання пізнавальних компетентностей полягає у поступовому формуванні у дітей основних знань про навколишній світ. Діти отримують елементарні уявлення про природу, суспільство, працю, культуру, що сприяє розвитку їхнього кругозору, розуміння зв'язків між об'єктами та явищами.

Розвиток мовленнєвої компетентності. Мовленнєва діяльність також є невід'ємною частиною інтелектуального розвитку дошкільників. Діти розвивають уміння чітко формулювати свої думки, розширюють словниковий запас, вчаться вести діалоги, аргументувати власну позицію. Мовленнєвий розвиток сприяє кращому засвоєнню інших пізнавальних завдань [1].

Отже, інтелектуальний розвиток дошкільників відповідно до Базового компоненту передбачає всебічний підхід, що охоплює розвиток сенсорного сприйняття, логічного мислення, уяви, пізнавальної активності, системного знання про навколишній світ і мовленнєвих навичок. Це формує в дітей готовність до подальшого навчання, закладає фундамент для соціальної адаптації, стимулює розвиток мислення та здатність до самостійного пізнання.

Програма розвитку дитини «Я у світі» [30] є комплексною освітньою програмою, що спрямована на всебічний розвиток дітей дошкільного віку, зокрема на інтелектуальний розвиток. Її основною метою є формування у дітей навичок пізнання світу, мислення, уяви, логіки, творчості та розвитку особистих якостей, що допоможуть у подальшому навчанні й соціалізації.

Програма «Я у світі» орієнтована на те, щоб діти сприймали світ як цілісну систему. Це означає, що дитина поступово набуває елементарних

знань про природу, суспільство, культуру, що допомагає розвивати здатність аналізувати та співвідносити різні елементи навколишнього середовища. Таке розуміння формує основи критичного мислення.

Значна увага приділяється сенсорному розвитку, який є важливою основою інтелектуальної діяльності. Діти знайомляться з різними сенсорними характеристиками предметів, вчать розрізняти їх за кольором, формою, текстурою, розміром, температурою тощо. Це розвиває здатність до порівняння та класифікації, що є необхідними компонентами інтелектуального розвитку.

Програма заохочує допитливість та прагнення до самостійного пошуку знань. Дітей залучають до пізнавальних ситуацій, де вони самі формулюють питання та шукають відповіді через експерименти, практичні заняття, дослідницькі проєкти. Це допомагає розвивати інтерес до навчання, навички аналізу та вміння ставити питання, що важливо для майбутньої успішної навчальної діяльності.

Програма включає різноманітні вправи, ігри та завдання, спрямовані на формування логічного мислення. Діти навчаються встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розв'язувати завдання на групування та класифікацію, будувати послідовність подій та аналізувати їх. Також використовується серія дидактичних ігор, які розвивають основи математичного мислення, уявлення про числа, геометричні форми тощо.

Програма розвитку дитини «Я у світі» забезпечує цілісний підхід до інтелектуального розвитку, стимулюючи в дітей сенсорні, пізнавальні та комунікативні навички, розвиваючи допитливість, творче та логічне мислення. Це дозволяє дітям краще орієнтуватися в навколишньому світі, підвищує інтерес до навчання та закладає основу для подальшого інтелектуального та соціального розвитку.

Програма «Українське дошкілля» [29] спрямована на забезпечення гармонійного розвитку дітей, зокрема їхнього інтелектуального потенціалу, з акцентом на національно-патріотичне виховання та українські культурні

цінності. Ця програма охоплює всі аспекти інтелектуального розвитку дошкільнят, допомагаючи сформувати у дітей пізнавальні, сенсорні, логічні та комунікативні навички, необхідні для успішного навчання й особистісного зростання.

Основні напрями інтелектуального розвитку у програмі «Українське дошкілля» є:

1. *Сенсорно-пізнавальний розвиток.* Програма «Українське дошкілля» акцентує увагу на розвитку сенсорного сприйняття, що є фундаментом інтелектуального розвитку. Діти вчаться розпізнавати властивості та характеристики предметів (форму, розмір, колір, текстуру), що сприяє розвитку здатності до аналізу, порівняння та узагальнення. Сенсорні навички допомагають формувати більш глибоке розуміння навколишнього світу.

2. *Формування уявлень про навколишній світ.* Програма розвиває у дітей початкові знання про природне, соціальне та культурне оточення, засновані на українських культурних традиціях і цінностях. Дітям пропонуються заняття, які розширюють їхній кругозір, допомагаючи краще розуміти об'єкти й явища довкілля, природу рідного краю, соціальні зв'язки. Такий підхід формує системне мислення та вміння пов'язувати різні елементи в єдину картину світу.

3. *Розвиток логічного мислення та пізнавальної активності.* «Українське дошкілля» містить завдання та ігри, спрямовані на розвиток логічного мислення дітей. Програма заохочує дітей встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати предмети та явища, розв'язувати проблемні ситуації. У процесі використання дидактичних ігор розвивається здатність дітей аналізувати, знаходити закономірності та робити висновки, що є важливими аспектами інтелектуального розвитку.

4. *Патріотичне виховання як стимул для інтелектуального зростання.* Програма включає національно-патріотичне виховання, яке дає дітям змогу ознайомитися з історією, культурою, звичаями та традиціями українського народу. Це формує у дітей уявлення про свою ідентичність, сприяє розвитку

культурної обізнаності, здатності аналізувати історичні та культурні явища, що стимулює когнітивний розвиток.

5. *Формування базових пізнавальних компетентностей.* Програма «Українське дошкілля» спрямована на формування у дітей базових знань про природу, суспільство, людські відносини. Це дозволяє дітям отримувати цілісне уявлення про світ, формувати елементарні наукові знання, розуміння екологічних зв'язків, що стане основою для подальшого навчання [29].

Отже, програма «Українське дошкілля» забезпечує всебічний підхід до інтелектуального розвитку дітей, включаючи сенсорний, логічний, мовленнєвий і творчий аспекти. Вона розвиває в дітях пізнавальну активність, уяву, допитливість та формує інтерес до національної культури і навколишнього світу. Програма допомагає дітям набувати знань і навичок, необхідних для успішного навчання в школі та адаптації в соціумі, готуючи їх до усвідомленого, інтелектуально активного життя.

Аналізуючи програм «Я у світі» та «Українське дошкілля» слід наголосити, що дидактичні ігри з інтелектуального розвитку дошкільників використовуються як засіб для активного пізнання, розвитку пам'яті, логічного мислення, стимулювання допитливості, здатності ставити питання і шукати відповіді. Вони сприяють формуванню уявлень про навколишній світ, розширенню словникового запасу, допомагають дітям виявляти зв'язки між предметами та явищами, знайомитися з природними і соціальними процесами, аналізувати результати власної діяльності.

У передових освітніх практиках дидактичні ігри широко використовуються для формування логічних операцій, таких як порівняння, узагальнення, класифікація, знаходження закономірностей. Ігри на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, сортування за категоріями та розв'язування завдань допомагають дітям розвивати логіку і вміння аналізувати, що є основою для подальшого успішного навчання.

Провідні методики передбачають активне використання дидактичних ігор для розвитку мовленнєвих навичок. Наприклад, ігри, що вимагають від

дітей описувати предмети, розповідати історії, складати речення, значно розширюють словниковий запас та допомагають розвивати зв'язне мовлення. Такі завдання також формують у дітей комунікативні навички та впевненість у вираженні своїх думок.

Передові педагогічні практики підкреслюють важливість використання ігор для пробудження інтересу до навчання. У дидактичних іграх, що включають елементи дослідження, діти мають змогу проводити експерименти, спостерігати за природними явищами, робити висновки, що формує базу для розвитку критичного мислення і бажання самостійно пізнавати світ.

У межах дослідження було здійснено аналіз досвіду вихователів О. В. Онищенко, І. М. Вареникової, Н. І. Подолкіної КЗДО (ясла-садок) №47 «Квітонька» Нікопольської міської ради [11] у застосуванні дидактичних ігор для інтелектуального розвитку дошкільників. Аналіз включав покроковий план:

1. Визначення мети та завдань аналізу:

- Мета – визначити, як саме вихователі використовують дидактичні ігри для стимулювання інтелектуального розвитку дошкільників.
- Завдання: з'ясувати поширені підходи та методики використання ігор; виявити конкретні типи ігор, які вихователі використовують найчастіше.

2. Спостереження. Проведення спостереження під час занять, щоб побачити, як саме вихователі інтегрують дидактичні ігри у процес навчання. Проаналізувати взаємодію вихователів та дітей, рівень активності та реакції дітей.

3. Висновки. Узагальнити, які методи та ігри є найбільш ефективними для інтелектуального розвитку дошкільників.

Так, вихователів О. В. Онищенко та І. М. Вареникова використовують дидактичні ігри за технологією LEGO для інтелектуального розвитку дошкільників.

Мета – формування інтелектуальних здібностей дітей старшого дошкільного віку; активне залучення дошкільників до ігрового процесу; формування уявлень про навколишній світ, розвиток умінь і навичок конструювання, а також базових якостей особистості дошкільника.

Завдання: створення творчо-інтелектуального середовища для дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичних ігор в процес LEGO-конструювання; розвиток мовленнєвих навичок для формування інтелектуальних здібностей дітей старшого дошкільного віку; розвиток здатностей аналізувати, знаходити закономірності та робити висновки.

Для вирішення мети та завдань вихователі в освітній діяльності з дітьми старшого дошкільного віку використовують такі ігри:

Гра «Будуємо світ разом».

Мета: створення творчо-інтелектуального середовища, розвиток уяви та навичок кооперації.

Опис: дітям старшого дошкільного віку пропонують побудувати спільний проєкт (місто, парк розваг, село) за допомогою конструктора LEGO. Кожна дитина відповідає за конкретну частину проєкту (наприклад, буде будинок, парк або дорогу).

Завдання: обговорення з дітьми проєкту; залучення дітей до колективного прийняття рішень і розподілу ролей; складання розповіді про те, чому вони обрали саме такі об'єкти та як вони вписуються в загальну композицію.

Результат: діти розвивають творчість, вчать обговорювати ідеї, враховувати думки інших, а також формують навички планування та уявлення про світ навколо.

Гра «LEGO-історії».

Мета: розвиток мовленнєвих навичок для формування інтелектуальних здібностей.

Опис: діти створюють з LEGO конструкцій елементи для власної історії або казки, а потім описують її один одному. Наприклад, вони можуть

побудувати казкових персонажів, будиночок, замок тощо, а потім розповісти історію, в якій всі ці елементи задіяні.

Завдання: складання конструкції та вигадкування персонажів до неї; створення розповіді або діалогу між персонажами; розповідання історії своїм друзям або педагогу.

Результат: діти розвивають мовленнєві навички, вчаться формулювати думки, послідовно викладати історію і розвивати креативність.

Гра «Знайди закономірність».

Мета: розвиток аналітичного мислення, здатності знаходити закономірності та робити висновки.

Опис: дітям пропонують побудувати ряд або фігуру з LEGO, що повторює певний візерунок або закономірність (наприклад, чергування кольорів, фігур або висоти будівель). Вихователь створює приклад ряду та пропонує дітям продовжити його, знаходячи закономірність.

Завдання: розглядання запропонованого ряду або фігур; знаходження закономірностей у побудові та їх пояснення; продовження ряду або візерунку. відповідно до закономірностей.

Результат: Діти розвивають здатність аналізувати об'єкти, знаходити закономірності, порівнювати та робити висновки.

Гра «Будівельники та архітектори».

Мета: створення творчо-інтелектуального середовища, розширення мовленнєвого запасу і розвиток логіки.

Опис: діти працюють у парах: один виступає архітектором, який описує, що саме потрібно побудувати, а інший – будівельником, який втілює задум у життя. Архітектор пояснює свої вимоги, а будівельник будує конструкцію за інструкцією.

Завдання: архітектор детально описує, якою має бути конструкція; будівельник ставить уточнюючі питання та будує за описом; діти змінюються ролями після виконання завдання.

Результат: діти розвивають мовленнєві та комунікативні навички, вчаться ставити питання, логічно мислити та слідувати інструкціям.

На думку вихователів О. В. Онищенко та І. М. Вареникової така організація діяльності з інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку сприяє як формуванню інтелектуальних здібностей, так і мовленнєвих навичок, створює сприятливе середовище для творчого та когнітивного розвитку старших дошкільників.

Вивчаючи досвід вихователя Н. І. Подолкіної, що спрямований на формування пізнавальної сфери дошкільників засобами ейдетики, визначили, що провідною ідеєю є забезпечення умов та можливостей для інтелектуального розвитку дошкільників, зростанні активності для максимального розвитку розумового потенціалу дошкільників в процесі ігрової діяльності з ейдетики.

Досвід вихователя заснований на тому, щоб створити середовище, де діти можуть активно взаємодіяти з навколишнім світом через яскраві образи та асоціації, що сприяє запам'ятовуванню, розширенню знань і розвитку уяви. На думку Н.І. Подоляк. ейдетичні вправи і завдання дають змогу дошкільникам краще засвоювати інформацію, сприймати нові поняття через образи, що є ключовим аспектом раннього розвитку інтелекту.

Гра є основною формою діяльності дошкільників, а застосування ейдетичних прийомів у грі сприяє розвитку уяви, пам'яті та мислення. Через ігрові форми (запам'ятовування картинок, вигадкування історій, асоціювання об'єктів) діти тренують не лише пам'ять, але й розвивають здібності до аналізу та синтезу інформації, здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Приклади дидактичних ігор, спрямовані на формування пізнавальної сфери дошкільників засобами ейдетики:

Гра «Чарівний ланцюжок».

Мета: розвиток асоціативного мислення та пам'яті.

Опис: діти сідають у коло, і вихователь починає гру, називаючи будь-який об'єкт (наприклад, «яблуко»). Наступна дитина має назвати слово, яке

асоціюється з цим об'єктом (наприклад, «червоний»), і так далі, поки ланцюжок не буде завершено або всі діти не скажуть свої асоціації.

Результат: розвивається вміння створювати асоціативні зв'язки, поліпшується вербальна пам'ять і увага.

Гра «Уяви і намалюй».

Мета: розвиток уяви та творчого мислення.

Опис: вихователь розповідає дітям коротку історію з фантастичними персонажами або об'єктами, наприклад, «літаючий автомобіль» або «котик-робот». Діти уявляють цей об'єкт і малюють його, створюючи власний образ на основі почутого. Потім кожна дитина розповідає про свій малюнок.

Результат: гра стимулює розвиток творчого мислення, допомагає візуалізувати почуту інформацію та передавати її у формі малюнка.

Гра «Запам'ятай та знайди».

Мета: тренування зорової пам'яті та уваги.

Опис: вихователь показує дітям набір із 5-7 різних предметів на столі, дає декілька секунд для їх запам'ятовування, а потім закриває предмети. Після цього кілька предметів забирають, і дітям потрібно згадати, які об'єкти зникли.

Результат: покращує здатність до візуального запам'ятовування, увагу і концентрацію.

Гра «Чарівна історія».

Мета: розвиток вербальної пам'яті, мовлення та уяви.

Опис: вихователь починає розповідати історію з одного-двох речень і зупиняється. Дитина додає наступне речення, розвиваючи сюжет далі, і так кожен по черзі додає нові деталі. Історія може розвиватися в найнесподіваніші напрямки, оскільки кожна дитина вносить щось своє.

Результат: гра тренує вербальну пам'ять, розвиває мовлення, увагу і навички побудови зв'язної

Таким чином, використання таких ігор дозволяє вихователю впливати на розумовий потенціал дитини, підвищуючи її інтерес до навчання і відкриття

нового, що є основою для успішного подальшого розвитку особистості дитини в шкільному віці.

Отже, центральними ідеями, аналізуючи державні програми та передовий педагогічний досвід щодо інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичної гри, є забезпечення активного і творчого пізнавального середовища, що максимально сприяє формуванню інтелектуальних здібностей через використання різноманітних дидактичних ігор і завдань. Такий підхід дозволяє впливати на розумовий потенціал дитини, підвищуючи її інтерес до навчання і відкриття нового, що є основою для успішного подальшого розвитку особистості дитини в шкільному віці.

2.2. Опис методики інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор

Методика інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор ґрунтується на використанні ігрових ситуацій та дидактичних матеріалів для стимулювання пізнавальної діяльності дітей. Вона орієнтована на розвиток мислення, пам'яті, мовлення, уяви та інших інтелектуальних здібностей дітей, що є основою для формування їхнього розумового потенціалу та підготовки до шкільного навчання.

Основні *принципи методики:*

- *Ігровий підхід* орієнтований на: організацію навчання в цікавій та доступній для дітей формі; сприяння розвитку інтелектуальних здібностей, емоційної сфери, формування мотивації до пізнання світу; формування логічного мислення, уяву, творче вирішення проблем та долаття труднощів.

- *Доступність та адаптація завдань.* Відповідність ігрової діяльності: віковим особливостям, рівню розвитку дітей; інтелектуальним та індивідуальним можливостям дошкільників.

- *Інтерактивність*: Ігри повинні сприяти розвитку комунікаційних навичок, у тому числі вміння слухати, висловлювати свої думки та аргументувати їх; долучатися до процесу навчання через активну участь, а не тільки через пасивне сприйняття інформації.

- *Цілісність розвитку*. Дидактичні ігри сприяють розвитку не лише інтелектуальних здібностей, але й емоційно-вольової сфери, моторики, соціальних навичок. Ігровий процес може охоплювати різні аспекти розвитку, такі як логіка, пам'ять, спостережливість, увага, мовлення.

Методи інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор спрямовані на стимулювання пізнавальної активності, розвитку когнітивних і мовленнєвих навичок дітей, а також на формування навичок аналізу, узагальнення та розв'язання проблемних ситуацій (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Методи інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку

Метод	Опис методу	Приклади дидактичних ігор
Запитань і відповідей	Передбачає активну взаємодію вихователя з дітьми через задавання питань, що стимулюють роздуми та пошук рішень. Запитання можуть бути: простими – для перевірки знань і навичок, наприклад: «Якого кольору цей предмет?»; складними – для розвитку аналітичного мислення, наприклад: «Як ти думаєш, чому ці предмети мають різну форму?»	Гра «Чому так?» – вихователь задає дітям питання, пов'язані з природними явищами, наприклад: «Чому сонце світить вдень, а місяць видно вночі?» або «Чому сніг білий, а трава зелена?». Гра «Питання про професії» – вихователь описує діяльність певної професії, а діти здогадуються, про кого йдеться, наприклад: «Ця людина лікує зуби. Хто це?».
Порівняння і класифікації	Розвиває здатність дітей до порівняння предметів за різними ознаками (форма, колір, розмір), що допомагає їм розвивати логічне мислення і здатність до класифікації.	Гра «Знайди зайве» – дітям показують кілька предметів, один з яких не належить до групи, і вони мають знайти «зайвий» предмет і пояснити, чому він не підходить. Гра «Сортування за властивостями» – діти класифікують предмети за кольором, формою або розміром, наприклад, сортують іграшки за кольорами або блоки LEGO за розміром.
Моделювання та	Створення моделі предметів або ситуацій, що розвиває	Гра «Побудуй ферму» – діти використовують кубики або інші

конструктивної діяльності	уяву, конструкторські здібності, а також логічне та просторове мислення дітей.	матеріали, щоб збудувати ферму, де потрібно врахувати місце для тварин, сарай та інші необхідні елементи. Гра «Конструктор транспортних засобів» – діти конструюють різні види транспорту (автобус, літак, корабель), потім обговорюють їхні відмінності та схожість.
Уяви та творчості	Дозволяє дітям використовувати свою фантазію для створення нових об'єктів, сюжетів або ситуацій, що допомагає розвивати творче мислення та здатність до інновацій.	Гра «Вигадай нову планету» – діти створюють опис планети, де мешкають різні істоти, вигадують правила життя на цій планеті та її цікаві особливості. Гра «Казка на ходу» – вихователь починає розповідати казку, а діти по черзі продовжують її, вигадуючи нові події та персонажів, використовуючи уяву.
Ігрових вправ для розвитку пам'яті	Включає вправи для розвитку пам'яті, такі як ігри на запам'ятовування та відтворення інформації, що сприяє розвитку когнітивних функцій.	Гра «Запам'ятай малюнок» – вихователь показує дітям картинку із предметами на короткий час, потім прибирає її, а діти повинні перерахувати всі предмети, які запам'ятали. Гра «Послідовність подій» – вихователь розповідає історію, а потім задає питання про порядок подій, діти мають пригадати послідовність.
Обговорення та рефлексії	Допомагає дітям зрозуміти, чому певні дії або рішення були правильними чи неправильними, що сприяє розвитку критичного мислення та самоконтролю.	Гра «Що б ти зробив?» – вихователь розповідає про певну ситуацію, а діти мають сказати, як би вони вчинили в такій ситуації. Наприклад, «Як би ти допоміг другу, якому сумно?». Гра «Моє враження» – після гри або заняття вихователь запитує дітей про їхні враження, що спонукає дітей до аналізу свого досвіду.
Створення задач і завдань	Дозволяє дітям застосовувати свої знання для вирішення практичних завдань, що розвиває їхнє аналітичне та критичне мислення.	Гра «Розв'яжи загадку» – вихователь задає дітям задачі у формі загадок, де вони повинні логічно подумати та знайти відповідь, наприклад: «Що росте вниз корінням, а вгору – листям?» (дерево). Гра «Розумний лабіринт» – діти мають знайти вихід з лабіринту на картинці, аналізуючи можливі шляхи та вибираючи оптимальний.
Поетапного ускладнення завдань	Передбачає поступове ускладнення ігор для підтримки інтересу дітей і розвитку їхніх інтелектуальних здібностей. Ігри мають бути різної складності, щоб діти	Гра «Малюнок з геометричних фігур» – спочатку діти викладають прості фігури з елементів, потім надається складніший малюнок для створення, що поступово підвищує складність.

	могли поступово розвивати свої навички.	
Співпраці та взаємодії в групі	Допомагають дітям вчитися працювати разом, обговорювати ідеї, приймати колективні рішення.	Гра «Корабель дружби» – діти працюють разом над створенням «корабля» з підручних матеріалів, а потім обирають ролі та «подорожують» у вигадані місця. Гра «Розділи та переможи» – команда дітей разом вирішує завдання, наприклад, розділяє блоки певного кольору між членами групи та складає конструкцію, щоб навчитися домовлятися і приймати рішення.

Відповідно до кожного з представлених методів необхідно застосовувати різноманітні види дидактичних ігор, спрямованих на інтелектуальний розвиток дошкільників.

Види дидактичних ігор для інтелектуального розвитку дошкільників:

1. *Логічні ігри* – сприяють розвитку здатності до розв’язування проблем, логічного мислення та аналізу. Наприклад, ігри на пошук закономірностей, комбінування форм і кольорів, розпізнавання шаблонів і моделей. *Приклад*, гра «Що зайве?» – дитина має знайти об’єкт, який не підходить до решти, і пояснити свою відповідь. Це розвиває навички аналізу та порівняння.

2. *Ігри на розвиток пам’яті* – сприяють тренуванню зорової та слухової пам’яті. Діти вчаться запам’ятовувати й відтворювати побачене або почуте. *Приклад*, гра «Запам’ятай та відтворюй» – вихователь показує набір картинок або предметів, і після кількох секунд дитина має назвати їх у тому ж порядку. Це допомагає покращити зорову та слухову пам’ять.

3. *Мовленнєві ігри* – сприяють розвитку мовлення, збагачують словниковий запас, вчать дітей чітко та правильно формулювати свої думки. *Приклад*, гра «Доповни речення» – вихователь починає речення, а дитина його доповнює. Це розвиває мовленнєві навички та здатність формулювати зв’язні думки.

4. *Ігри на розвиток уваги та концентрації* – сприяють розвитку здатності до зосередження на завданні, уміння концентрувати увагу на

важливих деталях. *Приклад*, гра «Знайди пари» – дітям пропонують зібрати пари однакових картинок серед різноманітних зображень. Це тренує увагу та зорову спостережливість.

5. *Творчі ігри* – стимулюють уяву дітей, їхню здатність до самовираження, формують креативне мислення. *Приклад*, гра «Малюємо з LEGO» – діти будують з LEGO фігури або предмети за заданою темою (наприклад, «Будуємо дім для казкових героїв»). Це сприяє розвитку фантазії та уяви.

Структура дидактичних ігор:

1. Підготовка. Вибір теми гри, підготовка необхідних матеріалів (картки, кубики, кольорові картонні елементи, лічильні палички тощо).
2. Інструктаж. Вихователь пояснює дітям правила гри, визначає мету та завдання.
3. Основна частина. Діти виконують завдання, активно взаємодіючи один з одним і з вихователем.
4. Підсумок. Обговорення результатів гри, корекція помилок, заохочення дітей за правильні відповіді та активність.

Вихователь має враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, їхній рівень розвитку та потреби. Зі збільшенням рівня розвитку дітей завдання мають ставати складнішими, щоб підтримувати інтерес та стимулювати розвиток. Важливим є створення ситуацій для взаємодії дітей між собою, що дозволяє розвивати комунікативні навички та навички роботи в команді.

Перспективне планування методики інтелектуального розвитку дошкільників за допомогою дидактичних ігор має за мету створення системи ігор, що забезпечують поступовий розвиток пізнавальних та інтелектуальних здібностей дітей. Ключовими аспектами планування є визначення етапів, типів ігор, що сприяють розвитку різних когнітивних навичок, а також адаптація гри до індивідуальних потреб дітей.

Мета – розвиток інтелектуальних здібностей старших дошкільників через активне використання дидактичних ігор, сприяння формуванню пізнавальних навичок і мислення, збагачення мовленнєвого, логічного та образного розвитку.

Завдання: розвивати здатність до аналізу та синтезу інформації; формувати логічне мислення, пам'ять та увагу; розвивати мовлення та комунікативні навички; стимулювати творчий підхід до вирішення завдань; підвищувати рівень уваги та зосередженості; спонукати до самостійного пошуку рішень.

Методика інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор реалізовувалася у три етапи.

Етап підготовки (1 місяць).

Мета – підготовка умов для проведення ігор та знайомство дітей з їхніми правилами.

Завдання: оцінити рівень розвитку дітей через спостереження та діагностику; визначити індивідуальні потреби кожної дитини в розвитку інтелектуальних навичок; ознайомити дітей з дидактичними іграми, навчити їх правилам; створити відповідну атмосферу для пізнавальної діяльності: організувати простір, підготувати необхідні матеріали.

Ігри: визначення правил ігор; проведення дидактичних ігор для розвитку уваги і пам'яті (наприклад, гра «Що змінилося?»).

Основний етап (2-6 місяць).

Мета – поглиблений розвиток інтелектуальних навичок через систематичне застосування ігор.

Завдання: створити систему дидактичних ігор для розвитку логічного та мовленнєвого мислення; використовувати інтеграцію різних видів діяльності: мовлення, конструювання, малювання, математичні ігри; залучати дітей до різних видів діяльності, щоб підтримувати інтерес і активність.

Типи ігор:

- Логічні ігри (наприклад, «Хто більше?» – для розвитку порівняння і аналізу).
- Мовленнєві ігри (наприклад, «Підбери риму», «Розповідь по картинках» – для розвитку мовлення та зв'язного мовлення).
- Ігри для розвитку пам'яті та уваги (наприклад, «Запам'ятай і відтвори»).
- Ігри на формування просторової орієнтації (наприклад, «Будуємо з кубиків»).
- Ігри на розвиток критичного мислення (наприклад, «Що зміниться?»).

Підсумковий етап (7-10 місяць)

Мета: Оцінка результатів розвитку інтелектуальних навичок та коригування ігор відповідно до досягнутих результатів.

Завдання: оцінити рівень розвитку інтелектуальних здібностей дітей; за необхідності коригувати складність ігор для подальшого розвитку; залучити дітей до рефлексії: діти можуть поділитися своїми досягненнями.

Ігри:

- Рольові ігри для розвитку уяви та творчих здібностей.
- Ігри з інструментами для розвитку аналітичних здібностей (наприклад, вирішення задачок із використанням конструктора).
- Ігри для самостійної роботи: завдання, що сприяють самостійності, наприклад, створення і представлення своїх ігор або картинок.

Тематику ігор за місяцями подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Тематика ігор за місяцями

Місяць	Тема	Опис ігор
вересень	Ознайомлення з іграми	Введення в гру, знайомство з правилами, ігри на розвиток пам'яті (наприклад, «Що зайве?»)
жовтень	Розвиток логіки	Ігри на порівняння та класифікацію (наприклад, «Що вийде?»)

листопад	Розвиток мовлення	Ігри на побудову речень і римування (наприклад, «Підбери риму»), розповідання по картинках
грудень	Розвиток уваги	Ігри для зосередженості (наприклад, «Відшукай предмет» або «Шукаємо по картинках»)
січень	Розвиток критичного мислення	Ігри на розв'язання задач (наприклад, «Що змінилося?»)
лютий	Самостійне конструювання	Виготовлення і представлення власних проектів за допомогою конструктора LEGO
березень	Рефлексія	Рольові ігри на основі отриманих знань та навичок, обговорення досягнень
квітень	Підсумки та корекція	Поглиблені ігри для розвитку конкретних навичок, коригування завдань
травень	Аналіз досягнень і рефлексія	Ігри на розвиток здатності аналізувати та відзначати свої успіхи в конкретній діяльності (наприклад, «Сходинки успіху», «Чарівне дзеркальце» тощо)

Переваги методики:

- Активізує пізнавальну діяльність дітей.
- Формує у дітей самостійність у розв'язанні проблем.
- Стимулює розвиток когнітивних процесів, таких як пам'ять, увага, мислення, уява.
- Сприяє розвитку комунікативних та соціальних навичок через колективну взаємодію в ігрових ситуаціях.

Отже, таке планування дозволяє організувати ефективний і систематичний процес інтелектуального розвитку дошкільників через ігрову діяльність, сприяючи розвитку важливих пізнавальних навичок.

Таким чином, методика інтелектуального розвитку дошкільників через дидактичні ігри є ефективним і цікавим інструментом для розвитку розумових і когнітивних здібностей дітей, забезпечуючи умови для їхнього гармонійного та всебічного розвитку.

2.3. Методичні рекомендації щодо застосування методики інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор

Інтелектуальний розвиток дитини нерозривно пов'язаний із рівнем її сенсорного розвитку. Навчання слід будувати на розвитку таких навичок, як уміння спостерігати та слухати, наслідувати, розрізняти, порівнювати, відтворювати й узагальнювати. Ці здібності є основою для оволодіння новими вміннями, знаннями та особистим досвідом. Без достатнього розвитку сенсорних відчуттів неможливо повноцінно сприймати властивості об'єктів, а без здатності до спостереження дитина не зможе ознайомитися з багатьма явищами навколишнього світу. Якщо не використовувати спеціальні виховні прийоми, сенсорно-пізнавальний розвиток залишиться поверхневим і неповним. Обов'язковими елементами дидактичних ігор є демонстрація наочності, визначення завдань гри, правила, дії гравців та підбиття підсумків. Вихователь у закладі дошкільної освіти може використовувати різні види дидактичних ігор для всебічного розвитку дитини.

Розроблена методика інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичної гри спрямована на всебічний розвиток інтелектуальних здібностей дітей старшого дошкільного віку через організацію дидактичних ігор, що розвивають логічне мислення, пам'ять, увагу, уяву, мовлення та інші когнітивні функції.

Поставлено такі *завдання*:

1. Розвивати логічне мислення, здатність до аналізу і синтезу, здатність вирішувати проблеми.
2. Формувати у дітей уміння концентрувати увагу, розвивати зорову і слухову пам'ять.
3. Стимулювати розвиток мовлення, збагачувати словниковий запас, вчити формулювати думки і висловлювати ідеї.
4. Розвивати креативне мислення і уяву через творчі ігри.

5. Підвищити активність дітей у пізнавальній діяльності через використання різноманітних ігор.

Тематика ігор: логіка і просторове мислення – гра «Що зайве?», гра «Магазин форм»; пам'ять і увага – гра «Згадай, що було на картинці», гра «Звукові асоціації»; мовлення та комунікація – гра «Закінчи речення», гра «Підбери риму»; креативність та уява – гра «Малюємо з LEGO», гра «Придумай казку», мислення і розв'язування проблем – гра «Лабіринт», гра «Пошук закономірностей». Детальний опис ігор щодо структури та реалізації відповідно до освітніх напрямів подано у параграфі 2.4.

Для ефективного впровадження даної методики необхідно:

1. Поступово ускладнювати завдання залежно від рівня розвитку дітей.
2. Використовувати різноманітні матеріали для ігор (картки, кубики, LEGO, картинки тощо).
3. Забезпечувати активну взаємодію між дітьми під час виконання завдань, щоб розвивати їх соціальні навички.
4. Створювати ігрові ситуації, які спонукають дітей до самостійного розв'язання проблем, підтримуючи їхній інтерес до навчання.

Наведемо приклади занять з тем «Мовлення та комунікація» та «Логіка і просторове мислення».

Тема: Осінь. Спільнокореневі слова

Мета заняття: навчити дітей зв'язного мовлення: спостерігати й відповідати на запитання за картиною; збагачувати словник дітей синонімами, прикметниками, прислівниками, пов'язаними з осінніми явищами, учити добирати спільнокореневі слова; розвивати уміння і навички правильного вживання різних форм іменників (місцевий відмінок), утворювати складні слова; виховувати спостережливість.

Обладнання і матеріали: *демонстраційний:* ілюстрації «Пори року»; *роздавальний:* трафарети дубових листочків, аркуші жовтого та оранжевого кольорів, ножиці, нитки, дубові листочки (по одному для кожної дитини).

Хід заняття

1. Привітання.

2. Робота з трафаретом «Дубове листячко».

(Попередня робота: Запропонувати дітям разом з батькам обвести трафарети (підготовлені вихователем) та вирізати зображення по контуру. До кожного листочка прив'язати нитку.)

Потім виконується вправа на розвиток мовного дихання: піддування листочків, дмухання легким повітряним струменем (легкий вітерець); дмухання більш сильним повітряним струменем (сильний вітер).

Надалі дубові листочки можна повісити на «гілочці» і знімати в разі необхідності для виконання вправ на мовне дихання.

3. Робота з ілюстрацією.

Вихователь виставляє на дошці зображення чотирьох пір року і просить дітей відгадати загадки й знайти ілюстрацію, до якої підходить слово-відгадка.

В небі ластівка летить,
З вітром листя шелестить.
Воду п'є лелека.
Коли це буває? *(Літом)*

О. Копиленко

Стало біло навкруги –
Я розтрушую сніги,
Наганяю холоди,
Води сковую в льоди,
В дружбі з дітьми я всіма,
Здогадались? Я ... *(зима)*

Д. Шупта

Все у зелені довкола:
Пасовище, ліс і поле,
Мчать струмочки до ріки,
Ліплять гнізда ластівки,
І в сороки новина, -
Облетіла всіх вона,
Сповідуюся – ... *(весна)*

І. Січовик

У садках, гаях блукає,
Жовті шати одягає,
Золотисту стелить постіль –
Жде сестрицю білу в
гості. *(Осінь)*

В. Кравчук

- Як ви гадаєте, до якої ілюстрації підійдуть ваші листочки?
- Чому ви так вирішили?

- Які ще ознаки осені ви можете назвати?
- Що в картині вам підказало, що це осінь?
- Яке небо восени? А листя?
- Чому осінь називають золотою?

4. Вправа «Звуки осені».

– Ви дуже гарно розказали про осінь, її ознаки, барви. А хто може розказати, які звуки можна почути восени. Діти висловлюють свої припущення.

- Звуки дощу – кап-кап.
- Звуки вітру – у-у-у.
- Звуки журавлів, які відлітають у вирій, - пурме-пурме.
- Звуки листя, що шелестить, - шух-шух-шух тощо.

Вихователь пропонує дітям подумати і сказати, які рухи осені ви помітили. Діти називають і показують ці рухи. Якщо дітям важко, вихователь може спочатку запропонувати їм відгадати, чий рух він показує.

(Рухи листячка, що опадає. Рухи хмаринки, яка пливе небосхилом, коли дме сильний вітер, тихенький вітерець.)

5. Гра «Осінні слова».

Вихователь пропонує дітям ще раз розглянути дубові листочки і дібрати до слова «листочок» слова, які відповідають на питання «який?». (*Жовтий, оранжевий, різнокольоровий, красивий, осінній, дубовий.*)

– А які нові слова можна утворити за допомогою слова «жовтий»? (*жовток, жовтень, жовтенький, жовтіє.*)

Далі вихователь пропонує дітям доповнити речення.

Улітку листочки на деревах зелені, а восени...(*жовті*).

Трава влітку зелена, а восени...(*жовта*).

Надалі діти добирають інші слова (різні частини мови), які підходять до слова «осінь». Вихователь, використовуючи ці слова, може запропонувати дітям скласти речення зі зміною інтонації; зі зміною порядку слів.

6. Вправа «Падає, падає, падає».

Вихователь пропонує дітям узяти по одному листочку та виконати завдання: покласти листочок, використовуючи прийменники *на, під, в, за*.

- покладіть, будь-ласка, зелений листочок під аркуш;
- покладіть, будь-ласка, жовтий листочок на стіл тощо.

Можна запропонувати дітям індивідуальні завдання.

7. Фізкультхвилинка

Вихователь пропонує дітям показати за допомогою рук:

- як іде дощ (*постукування пальцями по столу*);
- як шелестить листя (*потирання долонь*);
- як ми йдемо через калюжу (*повільні плескання долонями*);
- як біжимо через калюжу (*швидкі плескання*).

8. Вправа «Два-один».

Вихователь читає дітям вірш і просить договорити останнє слово.

Жовте листячко кружляє

Біля ніг моїх... (лягає)

- Що робить листячко? (Падає.)
- А як можна сказати по-іншому- листя падає? (Листопад.)
- Подумайте і скажіть одним словом: сніг падає (снігопад); зірки падають (зорепад).

9. Підсумок заняття. Про яку пору року йшлося на занятті? Назвіть прикмети осені.

Тема: Товар і його якість. Вчимося обирати. Склад числа 4

Мета заняття: сформувати у дітей розмірковане ставлення до ситуації вибору; дати уявлення про ціну вибору; навчити оцінювати якість товарів і робити правильний вибір; закріпити знання про склад числа 4.

Обладнання і матеріали: картки з різними товарами (фрукти, іграшки, канцелярія); картки із зображеннями чисел і предметів для складу числа 4; магазинні кошики, цінники, кольорові фішки (як маркери якості).

Хід заняття:

1. Привітання.

Вихователь запитує дітей, що вони знають про товари: «Що таке товар? Які товари ви купуєте разом із батьками? Якими бувають товари за якістю (хорошими чи неякісними)?».

– Сьогодні ми навчимося обирати хороші товари та будемо вчитися складати число 4, адже це важливо для майбутніх покупок, коли потрібно швидко підраховувати та обирати найкраще".

2. Дидактична гра «Обираємо товар за якістю»

Мета: навчити оцінювати товари за ознаками якості.

Матеріали: Картки з різними товарами (яблука, іграшки, канцелярські предмети тощо) і фішки, що позначають якість (червоні для хорошого стану, жовті для середнього, сині для поганого).

Процес гри: вихователь показує дітям різні товари на картках і разом із дітьми обговорює, як оцінити їх за якістю (наприклад, чи не зіпсоване яблуко, чи ціла іграшка).

Дітям пропонують обрати товари в гарному стані для "покупки". Вихователь допомагає дітям розмістити на обраних картках червоні фішки, а на неякісних - сині чи жовті.

Вихователь запитує: «Чому ви обрали саме ці товари? Як ми можемо дізнатися про якість товару?»

3. Дидактична гра «Склади число 4»

Мета: закріпити знання про склад числа 4.

Матеріали: картки з цифрами та предметами (яблука, іграшки), що дозволяють складати число 4 з різних комбінацій (наприклад, 3+1, 2+2).

Процес гри: дітям показують картку з цифрою 4 та пояснюють, що можна скласти 4 з інших чисел.

Діти отримують картки з різними комбінаціями предметів і складають число 4, використовуючи наочність (наприклад, об'єднуючи картки з 2 яблуками та 2 іграшками).

Підсумок гри: Діти показують і пояснюють свої комбінації, розповідаючи, як вони отримали число 4.

4. Гра «Що краще?»

Мета: навчити дітей порівнювати товари та обирати найкращий варіант.

Матеріали: Картки з парами товарів (наприклад, дві іграшки, одна нова, інша зламано) та фішки (червоні та сині).

Процес гри: вихователь показує дві картки з товарами і запитує: «Що краще обрати та чому?»

Діти обирають один із товарів і пояснюють свій вибір, додаючи фішки як маркер якості.

Рефлексія: Вихователь запитує, чому важливо робити вибір, базуючись на якості товару.

5. Підсумок заняття. Обговорення того, що дізналися про вибір товарів і як навчилися складати число 4.

Запитання до дітей: «Що сьогодні нового дізналися? Чому важливо звертати увагу на якість товарів? Як ми можемо використовувати склад числа 4 у житті?»

Вихователь просить дітей разом із батьками спробувати вдома обрати товари.

Дидактичний матеріал до ігор, спрямованих на інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку подану у Додатках А-В.

Таким чином, запропонована методика інтелектуального розвитку засобами дидактичної гри допоможе дітям старшого дошкільного віку не лише розвивати інтелектуальні здібності, але й підготувати їх до подальшого навчання в школі, сприяючи формуванню важливих пізнавальних навичок через цікаву ігрову діяльність.

2.4. Презентація збірки дидактичних ігор

Розумовий розвиток дитини – це складний і багатогранний процес, який потребує уважного і професійного підходу з боку вихователів та батьків. Важливим завданням є формування у дітей базових навичок, які стануть основою для подальшого успішного навчання. У період дошкільного віку саме гра стає провідною діяльністю, яка дозволяє дитині активно взаємодіяти з навколишнім світом, досліджувати, експериментувати, запам'ятовувати та робити перші висновки.

Збірка дидактичних ігор зосереджена саме на розвитку дітей старшого дошкільного віку, оскільки цей період є критичним етапом для формування основних інтелектуальних навичок і пізнавальної активності. У старшому дошкільному віці діти вже володіють достатньою зрілістю, щоб активно взаємодіяти з інформацією, аналізувати її, робити висновки і проявляти цікавість до досліджень. Вони здатні до більш тривалого зосередження, а також краще розуміють правила і значення ігор, що дає можливість використовувати складніші ігрові завдання, які розвивають логічне, образне мислення, мовленнєві і творчі здібності.

Ця збірка дидактичних ігор створена з метою допомогти вихователям, батькам та іншим педагогічним працівникам реалізувати завдання інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку. Вона містить широкий спектр ігор, які сприяють розвитку мислення, пам'яті, уваги, уяви, мовленнєвих і логічних здібностей. Кожна гра розроблена таким чином, щоб зацікавити дитину, підтримати її пізнавальний інтерес і зробити процес навчання природним і захопливим.

У збірці представлені ігри, спрямовані на розвиток уявлення про світ, здатність до аналізу та синтезу, формування навичок класифікації, порівняння, розрізнення властивостей об'єктів та побудови зв'язків між ними. Підібрані дидактичні ігри сприятимуть підготовці дітей до навчання у школі, розвиваючи необхідні для цього навички – увагу, здатність до

запам'ятовування, аналітичні здібності, готовність до співпраці та самоконтроль. Завдяки спеціально підібраним іграм, діти набувають досвіду дослідження та відкриття нового, що робить процес інтелектуального розвитку цікавим та ефективним.

Педагогічні вимоги до дидактичних ігор, спрямованих на інтелектуальний розвиток дошкільників, включають такі ключові аспекти:

1. *Відповідність віковим особливостям.* Ігри мають бути адаптованими до рівня розвитку, інтересів та здібностей старших дошкільників. Завдання повинні бути зрозумілими, викликати зацікавлення і спонукати до активної участі, але не перевищувати їхні можливості.

2. *Навчально-розвивальна спрямованість.* Ігри повинні мати чітко визначені цілі, спрямовані на розвиток певних когнітивних функцій: логічного мислення, пам'яті, уваги, уяви, мовленнєвих здібностей та аналізу. Кожне завдання гри має містити пізнавальний компонент, який сприяє збагаченню знань дітей про навколишній світ.

3. *Системність та послідовність.* Ігри мають бути організовані в певній системі, яка передбачає поступове ускладнення завдань та логічну послідовність. Це сприяє глибшому засвоєнню матеріалу та розвитку інтелектуальних умінь, що підвищує ефективність навчання.

4. *Активізація пізнавальної активності.* Ігри повинні викликати інтерес та стимулювати до самостійного пошуку відповідей, прийняття рішень та аналізу результатів. Це підвищує мотивацію дітей до участі в ігровій діяльності і розвиває їхню здатність до самостійного мислення.

5. *Чіткість правил та умов гри.* Умови та правила гри мають бути зрозумілими дітям і відповідати їхньому рівню пізнавального розвитку. Чіткі правила допомагають виховувати в дітях почуття відповідальності, розвивають дисциплінованість та навички співпраці в колективі.

6. *Емоційна залученість.* Ігри повинні створювати позитивний емоційний фон, викликати захоплення та радість від процесу і результатів

діяльності. Емоційна залученість стимулює інтерес до пізнання та позитивно впливає на засвоєння нового матеріалу.

7. *Можливість адаптації та творчої варіативності.* Ігри мають бути гнучкими і дозволяти педагогу вносити зміни відповідно до індивідуальних особливостей групи та кожної дитини. Також важливо, щоб ігри заохочували дітей до творчості, пропонували можливість самостійного вибору дій та варіантів рішень.

8. *Рефлексія та аналіз досягнень.* Важливим є завершення кожної гри обговоренням результатів та підбиттям підсумків. Це допомагає дітям навчитися оцінювати свої дії, бачити помилки, радіти успіхам і готуватися до наступних кроків у своєму розвитку.

Дотримання цих вимог допомагає забезпечити ефективність дидактичних ігор як методу інтелектуального розвитку дошкільників, робить їх навчально-розвивальний процес цікавим і корисним для дітей.

До збірки увійшли наступні дидактичні ігри.

Тема: Логіка і просторове мислення

Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»

Гра «Що зайве?».

Мета гри. Розвиток логічного мислення, вміння порівнювати і групувати предмети за певними ознаками. Гра допомагає дітям навчитися ідентифікувати спільні та відмінні риси об'єктів, стимулюючи аналітичні здібності та категоризацію.

Ігровий задум (сюжет). Уявимо, що діти – маленькі дослідники, які шукають «помилку» серед об'єктів. Вони мають виявити «зайвий» предмет, який не підходить за якоюсь ознакою. Такий сюжет мотивує дітей шукати нестандартні рішення і застосовувати логічне мислення.

Ігрові завдання.

- визначати ознаки схожості та відмінності між предметами;
- розвивати здатність до порівняння та категоризації;

- обґрунтовувати свій вибір і пояснювати, чому обраний предмет є «зайвим».

Правила гри. Дитині пропонуються картки з чотирма предметами, серед яких один не відповідає іншим за певною ознакою. Дитина повинна уважно розглянути всі предмети та вибрати той, який, на її думку, є «зайвим». Після вибору необхідно обґрунтувати свій вибір.

Ігрові дії. Діти спочатку розглядають картинки, а потім аналізують і порівнюють об'єкти. Виконуючи завдання, вони обирають «зайвий» об'єкт, розвиваючи таким чином здатність до мисленнєвого аналізу і обґрунтування власних рішень.

Матеріали та обладнання. Набір карток із зображеннями предметів, де один з них не відповідає загальній групі за певною характеристикою (наприклад, колір, форма, призначення тощо). Картки мають бути достатньо яскравими, щоб привертати увагу дітей.

Результати та підбиття підсумків. Вихователь разом з дітьми аналізує вибори кожної дитини, обговорює правильність рішень і пояснення. Діти рефлексують на свої досягнення і дізнаються, чому важливо уважно аналізувати інформацію та пояснювати свої висновки.

Гра «Магазин форм».

Мета гри. Розвиток просторового мислення, вміння розпізнавати геометричні фігури та їх властивості. Гра сприяє формуванню основних навичок у роботі з формами та кольорами, важливих для подальшого навчання.

Ігровий задум (сюжет). Діти стають покупцями у «Магазині форм», де вони можуть «купувати» різноманітні геометричні фігури для будівництва. Такий сюжет сприяє розвитку вміння приймати рішення, обирати з наявних варіантів і працювати з геометричними поняттями.

Ігрові завдання:

- знайти відповідну фігуру за формою та кольором;

- використовувати обрані фігури для створення композицій або конструкцій;
- визначати властивості та особливості геометричних форм.

Правила гри. Дитині пропонуються геометричні фігури різних кольорів і форм. Вихователь запрошує дитину «купити» конкретну фігуру, щоб побудувати задуману конструкцію. Дитина має знайти саме ту фігуру, яка потрібна, і пояснити, чому обрана форма підходить для конструкції.

Ігрові дії. Діти обирають потрібні фігури з наявних варіантів, аналізуючи їх за формою, кольором та розміром. Використовуючи обрані фігури, вони будують прості конструкції, що розвиває їх просторове мислення та навички композиції.

Матеріали та обладнання. Набір геометричних фігур різних форм (круги, квадрати, трикутники тощо) та кольорів. Матеріали мають бути привабливими та зручними для маніпулювання, без гострих кутів, щоб гарантувати безпеку дітей.

Результати та підбиття підсумків. Після завершення гри вихователь разом з дітьми обговорює їх вибори та побудовані конструкції. Це допомагає дітям побачити значення точного підбору форм і кольорів для виконання конкретного завдання, а також сприяє розвитку впевненості у власних вміннях.

Гра «Знайди сусідів числа».

Мета гри: розвиток навичок розуміння чисел, закріплення поняття сусідніх чисел та розширення знань про числовий ряд.

Ігровий задум. Вихователь називає число, а діти повинні визначити і назвати його сусідів, тобто числа, які стоять перед та після заданого числа. Наприклад, якщо вихователь каже число 5, то діти повинні відповісти, що сусідами числа 5 є 4 і 6.

Ігрові завдання:

- закріплення уявлень про числовий ряд і місце кожного числа;
- визначення сусідів чисел і розвиток навичок швидкого реагування;

- розвиток математичного мислення та логічних здібностей;

Правила гри:

1. Вихователь вибирає число від 1 до 10 (або більший діапазон, залежно від рівня підготовки дітей).
2. Діти розглядають числа, зображені у віконечках будиночка, називають їх та підбирають до кожного числа-сусіди (одне перед і одне після).
3. Якщо дитина правильно назвала сусідів числа, вона отримує бал або похвалу.
4. Вихователь може задавати варіації, наприклад, називати не тільки перед і після, а й казати, щоб діти називали число, яке більше або менше заданого на кілька одиниць.

Дії гравців. Діти розглядають та слухають число, назване вихователем, і намагаються швидко визначити сусідів цього числа. Вони можуть працювати індивідуально або по черзі відповідати. Гра може проводитись у групах, де кожна дитина по черзі дає відповідь.

Підбиття підсумків. Вихователь підсумовує, які діти швидше та точніше знаходили сусідів чисел. Обговорює, як це допомагає дітям краще орієнтуватися в числовому ряді, та звертає увагу на важливість знання сусідніх чисел для подальших математичних завдань.

Матеріал для гри. Карти з числами (за бажанням, можна використовувати магнітні цифри, картки чи іграшки). Таблиці чи плакати з числовим рядом для наочності (Додаток Б).

Тема: Пам'ять і увага

Освітній напрям «Дитини в сенсорно-пізнавальному просторі»

Гра «Згадай, що було на картинці».

Мета гри: розвиток зорової пам'яті, тренування здатності відтворювати побачене.

Ігровий задум. Вихователь показує дітям картинку з різними предметами, фігурами або сценами на 5-10 секунд. Після цього картинка закривається, і діти повинні згадати, що було на ній зображено. Вихователь

може запропонувати дітям описати побачені предмети, їх кольори, форми або інші деталі.

Ігрові завдання:

- тренування здатності до запам'ятовування зорової інформації;
- розвиток навичок опису побаченого;
- застосування мовлення для точного вираження спостереженого.

Правила гри. Вихователь показує картинку на кілька секунд. Картинка закривається, і діти по черзі називають предмети або описують сцену. Вихователь може задавати додаткові питання: «Якого кольору був автомобіль?», «Які форми мали предмети?», «Що знаходилось на передньому плані?».

Дії гравців. Діти згадують всі предмети, які були на картинці, і намагаються описати їх якомога точніше. Кожен учасник може додавати свої деталі, роблячи опис більш об'ємним.

Підбиття підсумків. Вихователь обговорює з дітьми, хто найкраще запам'ятав деталі, та акцентує увагу на важливості тренування зорової пам'яті в повсякденному житті.

Гра «Звукові асоціації».

Мета гри. Розвиток слухової пам'яті, уваги, тренування здатності до розпізнавання звуків.

Ігровий задум. Діти слухають різні звуки, які вихователь відтворює за допомогою спеціальних пристроїв або просто імітує самотійно (наприклад, звук дощу, автомобіля, тварин). Після кожного звуку діти повинні вгадати, що це за звук, і пояснити, де вони можуть його почути в реальному житті.

Ігрові завдання:

- розвиток слухової пам'яті та уважності;
- навчання слухати і розпізнавати звуки;
- тренування асоціативного мислення, коли діти пов'язують звуки з конкретними об'єктами або подіями.

Правила гри. Вихователь програє або імітує звуки один за одним. Після кожного звуку діти повинні вгадати його джерело. Вихователь запитує: «Які звуки ви чули?», «Як ви думаєте, що це може бути за звук?».

Дії гравців. Діти уважно слухають кожен звук і намагаються розпізнати його. Вони називають можливі джерела звуків і обговорюють, де ці звуки можуть зустрічатися в реальному житті.

Підбиття підсумків: Вихователь запитує дітей, які звуки їм було складніше розпізнати, і пояснює важливість слухової пам'яті для розвитку мовлення і когнітивних навичок.

Гра «Осінні асоціації»

Мета гри: розвиток асоціативного мислення, збагачення словникового запасу, розвиток уяви та вміння робити зв'язки між явищами природи та певними предметами чи явищами.

Ігровий задум. Гра полягає в тому, що вихователь називає осінній предмет чи явище (наприклад, листя, дощ, гарбуз, хмари), а діти повинні швидко назвати предмети або явища, які в них асоціюються з цією осінньою темою. Наприклад, до слова «листя» діти можуть асоціювати такі предмети, як «дерево», «жовтий», «павутиння», «осінь».

Ігрові завдання:

- стимулювання дітей до активного мислення та пошуку асоціацій;
- розвиток мовленнєвої виразності та збагачення словникового запасу;
- розвиток творчого та креативного мислення;
- ознайомлення з особливостями осінньої природи.

Правила гри. Вихователь по черзі називає осінні явища чи предмети (наприклад, «дощ», «жовте листя», «гриб»). Діти повинні швидко придумати і назвати асоціації до кожного слова. Це можуть бути як предмети, так і явища, що з'являються або є характерними для осені. Кожна дитина може називати одну асоціацію, якщо хоче, вона може висловити більше асоціацій. Вихователь підтримує гру, в разі потреби допомагає дітям знайти цікавіші асоціації.

Дії гравців. Діти слухають кожне слово, що називається вихователем. Вони відповідають асоціаціями, які у них виникають на кожне слово. У разі необхідності, вихователь може допомогти дітям та показати, як можна подумки пов'язати предмет з іншими явищами чи предметами.

Підбиття підсумків: Вихователь разом з дітьми підсумовує, скільки різних асоціацій було сказано, і звертає увагу на те, як багато різних способів можна поглянути на осінь через призму різних асоціацій. Діти обговорюють, чому ті чи інші асоціації виникли у них, розвиваючи таким чином вміння обґрунтовувати свої відповіді.

Матеріал для гри. Осінні предмети або картинки (гілки, листя, гриби, хмари, дощ, птахи тощо). Можна використовувати картки з малюнками або зображеннями осінніх явищ, які допоможуть дітям швидше орієнтуватися у темі гри. Дидактичний матеріал подано у Додатку А.

Тема: Мовлення та комунікація

Освітній напрям «Мовлення дитини»

Гра «Закінчи речення»

Мета гри: розвиток мовленнєвих навичок, стимулювання творчого мислення та вміння висловлювати свої думки.

Ігровий задум. Вихователь починає речення, а дитина повинна логічно і креативно його завершити. Наприклад, вихователь говорить: «Якщо б я був деревом, я б...», а дитина доповнює свою відповідь, застосовуючи уяву та творчий підхід.

Ігрові завдання:

- стимулювання мовленнєвого розвитку та творчого мислення;
- розвиток здатності до логічного мислення та побудови зв'язних висловлювань;
- збагачення словникового запасу через створення нових висловів.

Правила гри. Вихователь починає речення, наприклад: «На тому боці річки...». Кожен учасник по черзі має закінчити речення. Після завершення речення вихователь може обговорити логічність і творчість відповідей дітей.

Дії гравців. Діти повинні придумати продовження речення і дати йому логічне та цікаве завершення. Вони можуть бути настільки креативними, наскільки дозволяє їхня уява.

Підбиття підсумків. Вихователь обговорює з дітьми, які закінчення були найбільш креативними, заохочуючи дітей до активного використання мовлення для вираження своїх думок.

Гра «Підбери риму».

Мета гри: розвиток словникового запасу та зв'язного мовлення.

Мета гри: Вихователь називає слово, а діти повинні підібрати до нього риму. Наприклад, якщо вихователь каже слово «літо», діти можуть відповісти «місто», «тісто», «цвітом» тощо. Гра допомагає закріпити звукову структуру слів та збагачує словниковий запас.

Ігрові завдання:

- збагачення словникового запасу через пошук рим;
- розвиток виразності мовлення за допомогою римованих слів;
- формування навичок слухової уваги та правильної вимови.

Правила гри. Вихователь називає слово. Діти по черзі повинні називати слово, яке римується з початковим. Якщо дитина не може знайти риму, вихователь допомагає підказкою або додає ще одне слово для підбору рими.

Дії гравців. Діти повинні уважно слухати слово вихователя і придумати риму, яка підходить до нього. Вони мають спробувати знайти не лише правильну, але й цікаву риму, що дозволяє тренувати креативність.

Підбиття підсумків. Вихователь наголошує на важливості вивчення рим для розвитку мовлення, обговорюючи, як рими допомагають робити мову більш виразною і мелодійною.

Гра «Склади речення про осінь на основі мнемосмужки».

Мета: розвиток мовленнєвих навичок та граматичної правильності; формування вміння складати зв'язні речення; розвиток пам'яті, уваги та творчих здібностей.

Ігровий задум. У грі використовуються мнемосмужки – картки з окремими словами або фразами, що відображають осінні явища (наприклад: «листи», «жовті», «падають», «дерева», «сухо», «вітер» тощо). Діти повинні скласти з цих карток речення, які можуть описувати осінню пору року.

Мнемосмужки можуть бути різними за складністю залежно від рівня розвитку дітей: прості слова, фрази або короткі речення.

Завдання:

- навчити дітей складати речення з карток, орієнтуючись на граматичні правила (порядок слів у реченні);
- стимулювати дітей до використання творчих елементів при складанні речень (наприклад, додавання описів або емоцій);
- розвивати логіку та здатність до самоорганізації в мовленні.

Правила гри. Вихователь роздає кожній дитині набір карток з окремими словами або фразами, що стосуються осені (Додаток В). Діти повинні вибрати картки і скласти з них речення, яке б логічно і граматично правильно описувало осінь. Після складання речення кожна дитина по черзі озвучує своє речення перед групою, а також може пояснити, чому обрала саме ці слова. Вихователь може допомогти дітям, коригуючи помилки або надаючи додаткові картки для уточнення.

Завдання для дітей. Створення логічних і граматично правильних речень. Вміння комбінувати слова і фрази для формулювання осінніх описів. Використання творчого підходу до складання речень, додавання емоційних або описових елементів.

Типи можливих речень: «Листя жовтіє і падає з дерев.». «Восени вітер холодний.». «Осінь приносить дощі та прохолоду.»

Оцінка результату. Вихователь оцінює не лише правильність побудови речення, а й ступінь творчості, оригінальність у висловлюваннях. Можна також організувати обговорення складених речень для розвитку комунікативних навичок.

Підбиття підсумків. Ця дидактична гра є не лише навчальною, а й дуже творчою. Вона дозволяє дітям не тільки вдосконалювати свої мовленнєві навички, а й розвивати образне мислення, пам'ять та увагу, а також краще зрозуміти природу та зміни, які відбуваються в природі під час осінньої пори.

Тема: Креативність та уява

Освітній напрям «Особистість дитини»

Гра «Малюємо з LEGO»

Мета гри: розвиток креативного мислення, просторового уявлення і творчої уяви.

Ігровий задум. Діти використовують конструкційні елементи LEGO для створення об'єктів або сцен за заданою темою. Вихователь може запропонувати створити будинок, автомобіль або навіть вигадану істоту.

Ігрові завдання:

- розвиток просторового мислення через створення моделей;
- розвиток креативного мислення та вміння конструювати з різних елементів;
- заохочення до фантазії при побудові нестандартних об'єктів.

Правила гри. Вихователь надає дітям конструкційні елементи LEGO. Діти по черзі або групами створюють моделі за заданою темою. Після завершення роботи кожен учасник представляє свою модель і пояснює, що саме вони створили.

Дії гравців. Діти вибирають елементи LEGO і створюють свої конструкції, використовуючи уяву та креативність. Вони можуть комбінувати елементи для створення оригінальних об'єктів.

Підбиття підсумків. Вихователь обговорює створені моделі, підкреслюючи важливість творчості в процесі навчання і розвитку.

Гра «Придумай казку»

Мета гри: розвиток уяви та творчих здібностей.

Ігровий задум. Діти складають казку, використовуючи запропоновані вихователем картинки або предмети. Кожна дитина додає свою частину до казки, разом вони створюють зв'язну історію.

Ігрові завдання:

- розвиток уяви та творчих здібностей;
- формування навичок складати послідовні історії;
- заохочення до активного мовлення і розвитку творчості.

Правила гри. Вихователь показує дитині набір картинок або предметів. Кожна дитина по черзі додає частину до загальної казки. Гра завершується, коли всі діти внесли свої частини в історію, і вихователь підсумовує казку.

Дії гравців. Діти придумують частини казки, що відповідають картинкам чи предметам, і додають їх до загальної історії. Вони можуть проявити свою фантазію і придумати цікаві повороти подій.

Підбиття підсумків: Вихователь обговорює з дітьми, яка казка вийшла, і наголошує на важливості творчості та співпраці в створенні історій.

Тема: Мислення і розв'язування проблем

Освітній напрям «Дитина в сенсорно пізнавальному просторі»

Гра «Лабіринт»

Мета гри: розвиток логічного мислення, вміння знаходити рішення в складних ситуаціях.

Ігровий задум. Діти повинні пройти лабіринт на картинці, знаходячи правильний шлях між початком і кінцем. Вихователь може запропонувати лабіринт з перешкодами, які діти повинні обійти.

Ігрові завдання:

- розвиток навичок планування і аналітичного мислення;
- тренування здатності до пошуку оптимальних рішень.

Правила гри. Вихователь дає дітям картку з лабіринтом. Діти повинні пройти лабіринт, знаходячи правильний шлях. Після завершення, вихователь обговорює стратегію проходження лабіринту і коригує помилки, якщо такі є.

Дії гравців. Діти знаходять оптимальний шлях через лабіринт. Вони можуть працювати індивідуально або в групах, допомагаючи один одному знаходити рішення.

Підбиття підсумків: Вихователь обговорює, як діти обрали правильний шлях, і звертає увагу на важливість логічного мислення при вирішенні проблем.

Гра «Пошук закономірностей»

Мета гри: розвиток аналітичного мислення та здатності до пошуку закономірностей.

Ігровий задум. Діти отримують набір зображень або картинок з різними об'єктами. Завдання – знайти спільні ознаки або закономірності між об'єктами, наприклад, за кольором, формою чи функцією.

Ігрові завдання:

- розвиток здатності до класифікації та аналізу;
- тренування навичок виявлення закономірностей і групування об'єктів.

Правила гри. Вихователь дає дітям набір картинок. Діти мають знайти спільні риси серед об'єктів або визначити закономірності. Після виконання завдання, вихователь обговорює з дітьми, що вони знайшли і як це допомагає вирішувати проблеми.

Дії гравців. Діти уважно розглядають картки та шукають спільні риси чи закономірності. Вони класифікують об'єкти та пояснюють, чому їх обрали.

Підбиття підсумків: Вихователь звертає увагу на важливість пошуку закономірностей у житті та розвитку аналітичного мислення у дітей.

Застосування дидактичних ігор, спрямованих на інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку в освітній практиці закладів дошкільної освіти є важливим аспектом формування у дітей основ пізнавальної діяльності, розвитку мислення, мовлення, пам'яті, уваги та творчих здібностей. Дидактичні ігри стимулюють активне навчання через гру,

що дозволяє дітям на практиці застосовувати знання і навички, розвивати аналітичне, логічне та креативне мислення.

Переваги використання дидактичних ігор в освітньому процесі:

- залучення дітей до активної пізнавальної діяльності: ігри забезпечують високу мотивацію до навчання, що дозволяє дітям освоювати нові знання в цікавій та доступній формі;
- розвиток творчих здібностей: багато дидактичних ігор сприяють розвитку креативності, адже діти мають можливість створювати нові образи, вирішувати завдання нестандартно;
- індивідуалізація навчання: різноманіття ігор дозволяє враховувати інтереси та рівень розвитку кожної дитини, надаючи можливість для диференційованої роботи;

Таким чином, дидактичні ігри є ефективним засобом інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють формуванню у дітей важливих пізнавальних якостей, таких як здатність до логічного мислення, креативності, мовлення, пам'яті та уваги. Використання ігор у освітньому процесі ЗДО допомагає забезпечити гармонійний розвиток дітей та підготувати їх до подальшого навчання.

Висновки до розділу 2

Аналіз державних програм і передового педагогічного досвіду показав, що в Україні існує нормативна база для підтримки інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку через дидактичні ігри. Основні документи акцентують увагу на сенсорно-пізнавальному розвитку, логіко-математичному мисленні, мовленнєвих навичках і творчій активності як пріоритетних напрямках гармонійного розвитку дошкільників. Передовий педагогічний досвід підтверджує ефективність використання дидактичних ігор для розвитку в дошкільників інтелектуальних здібностей, зокрема, логічного мислення, уважності, аналітичних здібностей, а також формування уміння співпрацювати. Цей досвід свідчить, що систематичне використання дидактичних ігор сприяє розвитку інтересу дітей до пізнання, формуванню самостійності та ініціативності.

Опис методики інтелектуального розвитку дошкільників засобами дидактичних ігор розкриває методи інтелектуального розвитку дошкільників, а також конкретні види ігор, що сприяють інтелектуальному збагаченню дітей. Дидактична гра стає засобом, за допомогою якого можна одночасно розвивати різні пізнавальні навички, такі як уміння аналізувати, порівнювати, запам'ятовувати та творчо мислити. Основними елементами методики є поступове ускладнення завдань, закріплення знань через ігрову діяльність та індивідуальний підхід до кожної дитини.

Презентація методичних рекомендацій для впровадження програми інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичних ігор охоплюють практичні підходи щодо організації занять, вибору дидактичних ігор, їх адаптації до потреб та інтересів дітей. Рекомендації наголошують на необхідності системного використання ігор, поступовому підвищенні складності завдань та інтеграції різних видів діяльності, щоб заняття було насиченим і цікавим.

Регулярне застосування комплексу дидактичних ігор під час занять і в повсякденній ігровій діяльності сприятиме покращенню інтелектуального

розвитку дітей старшого дошкільного віку. Це підвищить рівень оволодіння діями ідентифікації, здатністю відносити властивості предметів до заданих еталонів, а також сформує перцептивні дії та основи наочно-образного й логічного мислення.

ВИСНОВКИ

У ході наукового пошуку було встановлено:

1. У психолого-педагогічній літературі поняття «інтелект» розглядається з різних наукових підходів, які по-різному розкривають його сутність і зміст. Згідно з когнітивним підходом, інтелект є здатністю до мислення, вирішення проблем, аналізу та логічного осмислення, що виражається в розвитку таких навичок, як увага, пам'ять, мовлення та уява. Особистісний підхід акцентує увагу на ролі інтелекту у формуванні особистості, її цінностей і поведінки, пов'язуючи його з емоційними та мотиваційними компонентами. У гуманістичному підході інтелект сприймається як потенціал до самореалізації та самовдосконалення, що розкривається через творчість і соціальну активність.

Загалом, інтелект визначається як інтегративна властивість особистості, що включає здатність адаптуватися, мислити, приймати рішення та опановувати нові знання, забезпечуючи успішний розвиток особистості.

2. Інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку має ряд специфічних особливостей, що пов'язані з інтенсивним зростанням пізнавальних процесів і початковим становленням логічного мислення. На цьому етапі діти активно розвивають здатність до аналізу, порівняння, узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Поряд з цим відбувається вдосконалення пам'яті, уяви та уваги, що дозволяє дітям краще зосереджуватися, запам'ятовувати більшу кількість інформації та проявляти творче мислення.

Важливим аспектом цього віку є розвиток наочно-образного мислення, що стає основою для формування наочно-логічного мислення. Діти починають опановувати більш складні форми гри, що вимагають розумової активності. Таким чином, інтелектуальний розвиток старших дошкільників характеризується посиленою здатністю до пізнання навколишнього світу, що закладає фундамент для подальшого успішного навчання в школі.

3. Аналіз можливостей дидактичної гри в інтелектуальному розвитку дітей дошкільного віку показав, що цей метод є надзвичайно ефективним інструментом для стимулювання пізнавальної активності та розвитку ключових розумових процесів, таких як мислення, пам'ять, увага та уява. Дидактичні ігри забезпечують дитині можливість вивчати та досліджувати навколишній світ у природній ігровій формі, що сприяє кращому засвоєнню знань та розвитку логічного й наочно-образного мислення.

Ігрова діяльність допомагає дітям навчатися аналізувати, порівнювати, узагальнювати та приймати рішення, а також стимулює інтерес до навчання та формує вміння співпрацювати з однолітками. Отже, дидактична гра є важливим засобом всебічного інтелектуального розвитку дошкільників, закладаючи основу для подальшого успішного навчання і соціальної адаптації.

4. Методика інтелектуального розвитку дітей дошкільного віку засобами дидактичних ігор базується на інтеграції пізнавальних завдань у процес гри, що дозволяє поєднати навчання з активною діяльністю. Ця методика охоплює поступове ускладнення ігрових завдань відповідно до віку та індивідуальних можливостей дітей, з акцентом на розвиток основних когнітивних процесів: уваги, пам'яті, мислення та уяви.

Методичні рекомендації до впровадження інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичних ігор охоплюють практичні підходи щодо організації занять, вибору дидактичних ігор, їх адаптації до потреб та інтересів дітей. Дидактичні ігри, запропоновані у збірці, надають можливість дітям аналізувати, порівнювати, знаходити закономірності та встановлювати зв'язки між об'єктами і явищами.

Таким чином, методика інтелектуального розвитку засобами дидактичних ігор сприяє формуванню у дошкільників базових розумових умінь, самостійності, ініціативності, а також закладає основу для подальшої успішної адаптації до шкільного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти наук. кер. Т. О. Піроженко, (нова редакція) Київ, 2021. 38 с.
2. Бурова А. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 256 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
4. Видатні психологи: біографічний довідник / упоряд. Т. Шаповал. Київ : Вид. дім. «Шкіл. світ»: Вид. Л. Галіцина, 2005. 120 с.
5. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / гол. ред. С. В. Головка. Київ : Либідь, 1997. 264 с.
7. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник / Ілона Дичківська. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 304 с.
8. Доценко С. О. Розвиток інтелектуальних здібностей дітей дошкільного віку засобами STEM-освіти. *Scientific notes of the pedagogical department*. 2023. Вип. 52. С. 43–50.
9. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності. *Рідна школа*. 2000. №2. С. 26–28.
10. Івершинь А., Галюк Я. Розвиток інтелекту дошкільника засобами продуктивної діяльності. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5521/1/Iverchun%2C%20Galuk.pdf>.
11. КЗДО №47 «Квітонька» Нікопольської міської ради. URL : <https://sites.google.com/view/kvitonka>.
12. Клак В. О. Психологічні особливості розвитку логічного мислення дітей дошкільного віку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. Острог : Вид-во НаУОА. 2019. № 9. С. 21–25.

13. Ключко Н. Організація ігрової діяльності дошкільників як методична проблема. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12843/KLOCHKO_organiz_igrov_diyalnosti.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
14. Ковшар О. В. Упровадження ігрових технологій у практику сучасної школи як засобу підвищення пізнавальної активності учнів. *Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць Кривий Ріг: КДПУ, 2006. Вип. 15. С. 258–264.*
15. Кошель В. М. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.
16. Кудикіна Н. Ретроспективний погляд на формування сучасної моделі ігрової діяльності. *Шлях освіти. 2003. №1. С. 46–49.*
17. Кудикіна Н. Психологія та педагогіка гри. *Відкритий урок. 2006. № 5–6. С. 32–36.*
18. Кудикіна Н. В. Внесок вітчизняних психологів у формування педагогічної теорії ігрової діяльності дітей. *Практична психологія та соціальна робота. 2019. № 1. С. 55–58.*
19. Кудлай О. В., Макарчук А. А., Макарчук Н. В. Теорія множинного інтелекту Говарда Гарднера у дидактичному контексті. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2018. № 2. С. 131–135.*
20. Максименко Д. С. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку. Київ : ТОВ «Центр учбової літератури», 2020. 215 с.
21. Малікова Ю. В. Дидактична гра як засіб засвоєння старшими дошкільниками системи сенсорних еталонів. *Дні науки. 2007. Т. 5. С. 43–45.*
22. Мамчур І. Теорія гри та її пізнавальні можливості (історичний аналіз). *Рідна школа. 2003. №6. 61–63.*
23. Марчук О. О., Ілюк Л. В., Мельничук Л. Б., Пагута Т. І. Розвиток інтелектуальних здібностей здобувачів дошкільної освіти як педагогічна

проблема. *Наукові інновації та передові технології*. № 6(34) 2024. С. 1286–1295.

24. Мельничук А. І. Дидактичні ігри як засіб адаптації шестирічної дитини до навчання та виховання. *Дошкільне виховання*. 2019. № 16. С. 54–58.

25. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ: ВАТ «КДНК», 2001. 608 с.

26. Науменко О., Васько О. Сутність і основні характеристики логіко-математичного інтелекту здобувачів початкової освіти. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців*. Суми : ФОП Цьома С. П., 2023. С. 357–360.

27. Підлипняк І. Ю., Дука Т. М. Інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 73. Том 2. 2020. С. 40–43.

28. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: підручник. Київ: Академвидав, 2013. 464 с.

29. Програма «Українське дошкілля»: програма розвитку дитини дошкільного віку (оновлена) / за ред. О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.

30. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / упоряд. О. Л. Кононко. 3-тє вид., випр. Київ : Світич, 2019. 430 с.

31. Роман Н., Русин Н. Педагогічні умови використання дидактичної гри в навчально-виховному процесі з дошкільниками. *Науковий вісник Мукачівського державного університету Гуманітарні і суспільні науки*. 2014. № 2. С. 101–107.

32. Романова І. А. Генеза сутності поняття «Інтелект». *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2012. № 36. С. 152–158.

33. Савченко Л. Л. Інтелектуальний розвиток дітей старшого дошкільного віку як складник розумового розвитку. *Педагогічні науки: реалії*

та перспективи : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. № 71. С. 221–224.

34. Саюк В. Історико-педагогічний аналіз використання гри у навчальному процесі. *Рідна школа.* 2018. № 7. С. 33–37.

35. Семенов В. Г. Дидактична гра. Київ: Педагогіка. 104 с.

36. Скрипченко О. В. Вікова і педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Каравела, 2019. 400 с.

37. Чепіль М. М., Дудник Н. З. Педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 224 с.

38. Шмаргун В. М. Вікові та індивідуальні психосоматичні особливості дітей як предиктори розумового розвитку : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : Київ, 2010. 41 с.

39. Щербина Д. Б. Дидактична гра в системі особистісно-зорієнтованого навчання. *Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць.* Кривий Ріг: КДПУ, 2006. Вип. 14. С. 251–256.

40. Яременко Н. В. Методика організації ігрової діяльності у години дозвілля. *Позакласний час.* 2008. №10. С. 10–22.

41. Gardner H. *Frames of mind: the theory of multiple intelligences.* New York : Harper and Row, 1983. 430 p.

42. Piaget J. *The Psychology of Intelligence.* California : Littlefield, Adams. 1960. 182 p.

